

NATIONALISME EN V.B.

A. BELGISCH NATIONALISME, politieke stroming die, vooral tijdens de Eerste Wereldoorlog en de onmiddellijk daaropvolgende jaren, op een vaak luidruchtige wijze de aandacht tot zich trok. Om propagandistische redenen kenden tegenstrevers, waaronder socialisten en Vlaams-nationalisten, het een belangrijkheid toe die niet in verhouding was met de marginale positie van het Belgisch nationalisme in het politiek bestel.

1. BEGRIPSBEPALING EN OORSPRONGEN.

De definitie van nationalisme is een moeilijke en omstreden zaak. Het woord werd en wordt in alle mogelijke betekenissen gebruikt en misbruikt. Men kan H.J. Elias bijtreden, waar hij zegt dat nationalist zijn - volgens de heersende opvattingen vóór 1914 - betekent: het bewustzijn hebben tot een volkse of politieke gemeenschap te behoren; de wil bezitten om het bewustzijn van deze gemeenschap in de toekomst te behouden en ten slotte ervan overtuigd zijn, dat het bezit en het behoud van dit gemeenschapsbewustzijn en de verdediging van de belangen van deze gemeenschap, de „hoogste” wet is van het culturele en politieke leven. Door het ontbreken van dit derde element in de vooroorlogse V.B. zou men toen nog niet kunnen spreken van Vlaams-nationalisme in zijn politieke betekenis, doch enkel van een gevoelsnationalisme. Het bovenstaande kan in grote lijnen op het Belgische-nationalisme worden toegepast. In de lapidaire uitspraak van de Belgisch-nationalist Pierre Nothomb: „le patriotisme est un sentiment, le nationalisme est une doctrine”, loopt het onderscheid tussen een patriot, een Belgischgezinde en een Belgisch-nationalist precies op dit niveau waar o.a. Elias het onderscheid tussen een flamingant, een Vlaamsgezinde en een Vlaamsnationalist situeert. Dat de doctrine de nationalist zou maken,

kan als juist worden beschouwd, wanneer de inhoud ervan gepreciseerd wordt als het overstappen van het gevoelsmatige naar die beredeneerde politieke houding waarin het behoud en de versterking van dit nationaal gevoel de „hoogste” wet is.

De historici situeerden steeds met grote eensgezindheid de geboorte van het Belgisch-nationalisme tijdens de Eerste Wereldoorlog. Deze te absolute voorstelling lijkt niet houdbaar. In het decennium dat de oorlog voorafging, waren alle elementen van het Belgisch-nationalisme - uitgezonderd misschien zijn duidelijk anti-Duitse gezindheid - reeds voorhanden, vooral dan wat betreft het annexionisme dat na 1914 een van de voornaamste programmapunten van het Belgisch-nationalisme werd. Het waren echter wel de Eerste Wereldoorlog en zijn nasleep die dit nationalisme een actualiteitskader gaven, die het onder het neutraliteitsregime had moeten missen; de hieruit voortvloeiende grotere werfkracht deed het uitgroeien tot een, weliswaar zeer bescheiden, maar dan toch reële factor in de Belgische politiek.

Naar het eind van de 19de eeuw toe begon bij Belgische Franstalige schrijvers en essayisten het bestaan van „une âme belge” - wat kan vertaald worden als „de Belgische volksgeest” - opgang te maken. Edmond Picard, advocaat en letterkundige, zette voor het eerst de theorie van de „âme belge” uiteen. Deze Belgische volksgeest zou de vrucht zijn van een eeuwenlange „communauté de volonté”, die niets te maken had met een eventuele taalgemeenschap. Carton de Wiart aanvaardde in 1913 wel dat taalgemeenschap een helpende hand kon reiken bij het opbouwen van een natie; dit was echter geenszins het essentiële, onmisbare element, aangezien het niet de kern van de mens raakte. Hierbij verwees hij dan naar de Verenigde Staten van Amerika, die, ondanks taalverbondenheid met de Engelsen, toch tot een eigen natie uitgroeiden. De werken en toespraken van H. Pirenne en G. Kurth zorgden voor de historische funderingen van deze theorie; zo is Pirennes *Histoire de Belgique* o.a. een speurtocht in een ver verleden naar wat op een aanloop kan wijzen van wat eenmaal een Belgische natie zou worden; hij legt de nadruk op wat in de lijn ligt van de latere ontwikkeling. Van 1880 af oefende „le terroir”, „le coin de terre belge” op talrijke romanciers een grote aantrekkingskracht uit. Van een nationalistische literatuur is hier evenwel nog geen sprake, wel van een regionalistische. De invloed van Franse auteurs, zoals René Bazin, Hervé Bordeaux, Paul Bourget, was hier zeker niet gering. Toch is het meer dan waarschijnlijk dat vooral Maurice Barrès inspirerend werkte. De literator Henri Davignon getuigde: „Nous devons tous à Barrès une gratitude infinie. Son chant provincial, son exaltation de la terre et des morts ont agi sur nous à la manière d'un exultant direct. Peut-être eut-il été effrayé de voir à quel point le nationalisme de certains entre nous aurait pu contrecarrer ses propres ivresses quand il redardait du côté du Rhin”.

De kringen waarin de âme belge-theorie opgang maakte, stonden niet ipso facto vijandig tegenover de V.B. als taalbeweging; van een Vlaams-Waalse etnische dualiteit in België mocht natuurlijk geen sprake zijn. De „Vlaamse” taal of dialect, als een van de elementen van de Belgische volksgeest, mocht evenwel op enkele wettelijke erkenningen

aanspraak maken. De paternalistische goedwilligheid ging echter nooit verder dan de tweetaligheid van Vlaanderen, een „historisch gegeven”, waaraan men niet raken mocht. Ofschoon men er in de âme belge-theorie met nadruk op wees, dat taalgemeenschap voor een natie niet zo belangrijk was, toch kwam het er bij de dweepers met deze theorie in de praktijk op neer, de hegemonie van de Franse taal tot onmisbaar element in de eenheid van de Belgische natie te proclameren. In de mate waarin de V.B. reeds openlijk de ééntaligheid van Vlaanderen als objectief stelde, en in de mate waarin Vlaamsgezinden er steeds meer in slaagden „Vlaanderen” als een gemeenschap met een eigen nationale identiteit te creëren, moesten er wel openlijke tegenstellingen ontstaan tussen V.B. en âme belge-literatuur. Met de „Belgische volksgeest” werd in het Vlaamsgezinde kamp dan ook lustig de draak gestoken.

Dit Belgisch-nationaal gevoel, dat nog geen Belgisch-nationalisme was, floreerde niet alleen in literaire en academische kringen. In de Brusselse agglomeratie werd dit nieuwe nationale denken vooral gedragen door de hogere burgerij, die de belangrijke posten van het openbare leven in handen had. Ook in enkele Antwerpse havenkringen vond het vurige adepten. Bij velen van hen was het ongetwijfeld een geesteskind van de Belgische economische expansie, met daarin o.a. de koloniale onderneming, die door nationale bezieling wellicht nog kon worden opgedreven. In de Brusselse rechtswereld echter, en meer speciaal in de Jeune Barreau, stapte men in het decennium vóór de Eerste Wereldoorlog meer en meer van het gevoelsmatige naar het politieke terrein over. Een volwaardig Belgisch-nationalisme dat de Belgische grootheid naar binnen en naar buiten als de opperste norm in het politieke leven stelde, kreeg er gestalte. De stuwende kracht ging er vooral uit van de advocaat Leon Hennebicq, leerling van E. Picard. Had de meester een nieuwe theorie geformuleerd, de leerling trok er nu extreme politieke consequenties uit. Hennebicq kan werkelijk beschouwd worden als een van de belangrijkste vooroorlogse Belgisch-nationalisten. In 1900 kreeg hij de leiding van de halfwekelijkse publikatie *Journal des Tribunaux* en wist een invloedrijk man te worden in de *Conférence du Jeune Barreau*. In de laatste jaren voor de oorlog had hij reeds een schare jonge advocaten om zich, wier ideeën alle elementen van een zuiver Belgisch-nationalisme vertoonden. De groep had het plan opgevat een tijdschrift uit te geven met de duidelijke titel *L'Idée Nationale*. Hierin zou dan een Belgisch-nationalistische doctrine worden uitgewerkt. De gebeurtenissen van augustus 1914 zouden echter veel ruimere perspectieven openen. Deze, nog zeer kleine, groep om Hennebicq leverde de eerste duidelijke vertegenwoordigers van een Belgisch staatsnationalisme. Het belang van de staat als natievormer ontging hun niet. In hun kruistocht tegen de factoren die, volgens hun oordeel, de staat verzwakten of zijn machtsuitbreiding belemmerden, bestreken ze het hele politieke leven, van de neutraliteit als internationaal politiek statuut tot de parlementaire democratie en de partijpolitieke activiteit in zijn huidige vorm. De V.B. kon uiteraard niet op het appel ontbreken. Haar werd verweten in België kunstmatig een nationaliteitenprobleem te creëren, dat een bedreiging voor de

Belgische staat kon worden. In een van zijn reacties tegen de V.B. liet Hennebicq er geen twijfel over bestaan : „La seule raison d'Etat et le seul territoire belge tout entier”. De Nederlandse cultuur was overigens voor hem een volkomen kunstmatig geval. De wetten op het Nederlands taalgebruik in de rechtswereld achtte hij schandalig : een groot deel van de Franstalige elite in Vlaanderen wilde zijn cultuur niet verraden voor iets artificieels, zodat men voor de bezetting van vacante plaatsen een beroep moest doen op „des produits de second choix” - hij bedoelde degenen met voldoende kennis van het Nederlands -. Deze wetten moesten volgens Hennebicq noodzakelijk leiden tot een groeiende kloof tussen de werkelijke elite die nu achteruitgesteld werd, met andere woorden : de Nederlandsonkundigen in Vlaanderen, en de nieuwe magistratuur, „qui a les dignités sans avoir la dignité”. Het kon moeilijk krenkender. In het kader van de nationalistische kritiek op de parlementaire democratie werden die politici, die de V.B. genegen waren, van electorale berekeningen beschuldigd. Behalve clerico-liberaal-socialistische tegenstellingen konden nu ook nog de taaltwisten als startpunt voor een politieke carrière dienen en meteen ook hun steentje ertoe bijdragen om de aandacht van de staat van de werkelijke nationale problemen af te leiden.

De Belgisch-nationalisten wilden kost wat kost het land bevrijd zien van zijn passionele partijpolitiek, opdat de aldus vrijgekomen energie aan een werkelijke nationale politiek besteed zou kunnen worden. In 1912, na het verkiezingssucces van de katholieken, stelden ze, onder wie zowel de socialistisch gerichte Hennebicq als de duidelijk katholieke Nothomb, aan de koning de formule van een driepartijenregering voor. De kracht van de nationalistische inspiratie van deze mensen kan gemeten worden aan het uiterst revolutionair karakter van dit voorstel, rekening houdend met de politieke gebruiken op dit ogenblik. Deze drie partijen dan zouden een nationaal pact moeten sluiten om de hervormingen die elk afzonderlijk op de verlanglijst van één der partijen staan, gelijktijdig binnen elkaars bereik te brengen en in de grondwet op te nemen : het algemeen enkelvoudig stemrecht voor de socialisten, de militaire hervormingen voor de liberalen en een herziening van de schoolpolitiek voor de katholieken. Over de Vlaamse kwestie repten deze nationalisten met geen woord. Ligt een verklaring hiervoor niet gedeeltelijk in het feit dat de V.B. zich nog niet in de bestaande partijstructuren had weten te nestelen en dat de oplossing van de Vlaamse kwestie niet door één partij werd gemonopoliseerd en tot een van de belangrijke programmapunten werd verheven, zodat de hele zaak niet de oorsprong kon zijn van systematische partijtwisten ? Wellicht wel. Toch moet hier eveneens een verklaring gezocht worden in de essentie zelf van het Belgisch staatsnationalisme : enkele beschermende taalwetjes, om te verhinderen dat een element van de Belgische volksgeest, nl. het Vlaamse dialect, verloren zou gaan, konden wel worden toegestaan. Een oplossing konden ze echter niet brengen, want voor hen liet de V.B. zich resumeren tot een nationaliteitenbeweging, hetzij een bewuste, hetzij een onbewuste, die de Belgische staat direct bedreigde. Voor een anti-nationaal probleem kon geen nationale oplossing worden

voorgesteld; uit een Belgische staatsnationalistische optiek is liquidatie van „die” V.B., die een affirmatie van de Belgische dualiteit voor gevolg heeft, de enige uitweg. Een dergelijke houding zal het Belgisch nationalisme gedurende heel zijn bestaan blijven kenmerken.

2. HET EXPANSIONISTISCHE KARAKTER.

In de jaren vóór de oorlog werden er Belgische stappen ondernomen om tot een toenadering met Nederland te geraken. De V.B. hield zich hierbij vrijwel volledig afzijdig en nam uiteindelijk zelfs een vijandige houding aan. Op de vraag, of de V.B. hier dan niet de eerste Grootnederlandse trein gemist heeft, kan men onomwonden negatief antwoorden. Hiervoor bestaan twee belangrijke redenen, waarvan er een in de V.B. zelf gezocht moet worden. Het orangisme was grotendeels afgestorven en een a-politiek Grootnederlands besef, met dan nog een uitzonderlijke nadruk op het eigen Vlaamse, kwam ervoor in de plaats. Een politiek Heel-Nederlands streven kwam toen in de V.B. niet voor. Wanneer o.a. Paul Fredericq toch zijn medewerking verleende, dan was dit het gevolg van zijn oud orangistisch ideaal, dat bij hem nog sporen had nagelaten. Wanneer L. de Raet eveneens zijn instemming met dit Belgisch initiatief betuigde, dan bleef hij er toch altijd wantrouwig tegenover staan. Hier komt men dan bij de tweede verklaring van de Vlaamsgezinde afwezigheid in deze Belgisch-Nederlandse toenaderingspogingen. Toen was dit zeker nog niet zo duidelijk, maar nu kan met de grootste stelligheid gezegd worden, dat het hele initiatief Belgisch-nationalistisch geïnspireerd was.

In 1905 werd door Eugène Baie in een Brussels liberaal blad een plan gelanceerd voor een Entente Hollando-Belge, waarin militaire en economische samenwerking tot haar recht zou moeten komen. Deze artikelenreeks en een gelijktijdig gehouden enquête bij talrijke politieke personaliteiten - een werkzaamheid waarin vooral Hennebicq een groot aandeel had - werden in 1906 in boekvorm uitgegeven. Het uiteindelijk resultaat van deze onderneming was het samenstellen van een Nederlands-Belgische commissie die driemaal bijeenkwam, om zonder noemenswaardig resultaat bijna uitsluitend over economische vraagstukken te spreken. Waar situeert zich dan deze Entente Hollando-Belge in het vooroorlogs Belgisch-nationalisme?

Het Belgisch staatsnationalisme, vooral om Hennebicq geconcentreerd, was niet te spreken over de onmachtige situatie waarin de Belgische staat zich bevond. De opgelegde neutraliteit was een „émasculation juridique de l'Etat"; de Belgische staat was een „Etat-eunuque". Een werkelijk vitale staat moest een expansionistische staat zijn. De grenzeloze bewondering - tegen de gangbare Belgische opinie van het ogenblik in - voor de Kongolese onderneming van Leopold II was een rechtstreeks gevolg van deze overtuiging. De kolonie was echter niet het enige expansionistische programmapunt. Reeds vóór de oorlog poogden deze nationalistenvan systematisch ongenoegen op te wekken over de gevolgen van de verdragen van 1815 en die van Londen van 1839. Het Groothertogdom Luxemburg werd reeds vóór 1914 door deze mensen met de titel van Alsace-Lorraine Belge bedacht. Het kanton Malmédy werd in diezelfde nationalistische optiek bewoond door „nos frères de race et de

langue, exilés et emprisonnés en Prusse, qui regardent par-delà la frontière etc.". De Belgische staat zou in dit gebied een eigen net van scholen moeten subsidiëren voor deze „door Pruisen gemuilbandede Belgen". Ook Zeeuws-Vlaanderen en Nederlands-Limburg ten slotte waren van die „blessures de 1839 qui sont redevenues saignantes". Hennebicq zelf is echter wel zo realistisch om in te zien dat deze „amputaties" niet zomaar ongedaan kunnen worden gemaakt. De eerste stap in de goede richting achtte hij echter wel economische en militaire samenwerking. Hij ijverde in die richting voor wat Luxemburg betrof, waar als eerste doel het losmaken uit de Duitse tolunie werd beoogd. In ditzelfde Belgisch-nationalistische perspectief moet de Entente Hollando-Belge worden gezien.

Het gaat nu niet meer om vermoedens, maar om zekerheid dat achter deze onderneming eveneens bezorgdheid van militaire aard schuil ging. De oorlogsfilosofie bij deze nationalistten - indien men de gezamenlijke inhoud van uitspraken die op dit verschijnsel betrekking hebben aldus mag noemen - poneerde het onvermijdelijke en alomtegenwoordige karakter van de oorlog, die zich wel tijdelijk aan het niet scherpziend oog kan onttrekken door enkel b.v. in een economische concurrentiestrijd tot uiting te komen, om dan plotseling weer aan de oppervlakte te komen in al de brutaliteit van een gewapend conflict. Het kwam er voor de nationalistten derhalve op aan, dat de weerbaarheid van de staat steeds optimaal was. Aan de neutraliteit werd elke beveiligingswaarde ontzegd; hierbij verwees men dan naar de steeds verdere achteruitgang van de moraal in de internationale betrekkingen, met name blijkens de Russisch-Japanse oorlog, de Italiaanse aanvallen in Noord-Afrika enz. Vooral de Marokkaanse crisis met zijn hoogtepunt in 1905 en '11 werkte in die zin vrij stimulerend op de Belgisch-nationalisten. Een antithese tussen het Recht en de Macht aanvaardden ze niet meer. De enige beveiliging berustte op het bezit van het Recht en de Macht. En dit laatste dan zochten ze o.a. in veilige grenzen, die hun door het Congres van Wenen en het verdrag van 1839 „ontnomen" werden. Emile Banning, belangrijk medewerker van Leopold II, had in 1870-'80 in verschillende geschriften gesteld, dat de medeheerschappij van België over de Schelde tot aan de zee, door het bezit van Zeeuws-Vlaanderen, een noodzaak was en dat de verdedigingslinie langs de Maas slechts dan efficiënt was, wanneer de flanken gedekt werden door controle over Nederlands-Limburg en Luxemburg. Deze geschriften van Banning werden door de nationalistten reeds vóór 1914 als een catechismus beschouwd en in 1901 werd een verzamelde uitgave van zijn geschriften verzorgd. Ook deze overwegingen speelden mee bij het lanceren van het plan voor een Entente Hollando-Belge.

Er was ten slotte nog een derde factor, eveneens van militaire aard. Het is typisch hoe de nationalistten een enorm belang hechtten aan de morele kracht van de natie. Dit was echter een volledig normaal verschijnsel. Hoe kon België, rekening houdend met zijn demografisch potentieel, de intentie hebben een actieve buitenlandse politiek te voeren? Om aan de deprimerende cijferverhouding te ontkomen werd het numerieke niet het enig belangrijke element genoemd; niet zozeer het aantal soldaten telt, als wel hun morele waarde. Om de

juistheid van deze zienswijze aan te tonen verwees men dan o.a. naar de overwinning van de Japanners op de veel talrijker Russen, van de Balkanvolkeren op de Turken. Ook sommige sympathieën voor de Zuidafrikaanse Boeren in hun strijd tegen het veel sterkere Engeland staan hiermee in verband. Het nationalistisch enthousiasme voor het koloniale werk in Afrika moet mede door deze zorg voor de morele bewapening van het land worden verklaard. Deels aangegrepen als een compensatie voor de expansionistische onmacht in Europa, o.a. in de hand gewerkt door het neutraliteitsstatuut, kreeg het vrij spoedig een bijkomende therapeutische bedoeling: de nationale kracht die in de kolonie werd opgedaan, zou in het moederland de morele bewapening bevorderen. Het Belgisch-nationaal bewustzijn, na buiten zichzelf getreden te zijn in de kolonie, zou op een hoger niveau in zichzelf terugkeren. Dit verschijnsel vindt men in veel sterkere mate ook in het Franse nationalisme van dat ogenblik terug. Deze oplossing voor de moeilijkheden van demografische aard mocht echter, veiligheidshalve, niet de enige zijn. Een politiek van bondgenootschappen bood een tweede, supplementaire en zeer tastbare uitweg. De Entente Hollando-Belge was een onderdeel van deze politiek. In ditzelfde licht trouwens spraken de Belgisch-nationalisten van vóór 1914 over een *Triplice de la Paix*: Nederland - België - Luxemburg, een combinatie die in de jaren 1930 verder opgang zal maken in Belgisch-nationalistische milieus.

De ware bedoelingen van de initiatiefnemers van 1905-'06 kwamen overigens van 1910 af steeds duidelijker aan het licht. Toen Nederland in dat jaar bij Vlissingen versterkingen liet optrekken, begon Hennebicq een nieuwe campagne: in geval van oorlog kon Nederland immers de Scheldemonding, en dus ook Antwerpen, voor de scheepvaart afdoende blokkeren. Er dienden kost wat kost besprekingen plaatst te vinden, tijdens welke Nederland zich openlijk over zijn bedoelingen moest uitspreken. In de schoot van de *Conférence du Jeune Barreau* werd een speciale afdeling opgericht, nl. de *Section maritime et coloniale*, die tot de conclusie kwam dat Nederland in geval van oorlog niet het recht had de scheepvaart naar Antwerpen te blokkeren. Ook de *Ligue de la défense nationale*, een organisatie waarin de drijvende krachten eveneens vertegenwoordigers van de balie waren, gewoonlijk dezelfde die men rondom Hennebicq aantrof, had eind 1913 een gespecialiseerde *Commission pour la défense de l'Escaut* in het leven geroepen. Men bedacht zelfs stoute, maar dan toch naïeve plannetjes om b.v. op grote schaal Belgisch kapitaal te investeren in grondbezit in Zeeuws-Vlaanderen langs de Schelde.

Maarten Rudelsheim had het zonder twijfel bij het juiste eind, toen hij in 1907 de Vlaamsgezinden aanspoorde tot het grootste wantrouwen tegenover het initiatief tot een Entente Hollando-Belge, een in wezen hoofdzakelijk Belgisch-nationalistische onderneming.

3. VAN 1914 TOT DE TWEEDE WERELDOORLOG. Aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog was het Belgisch-nationalisme nog een uiterst marginaal verschijnsel in het concrete alledaagse politieke leven, waarin het nog vrijwel geen sporen naliet. Het had de grenzen van enkele besloten kringetjes en kleine periodiekjes nog niet overschre-

den. De oorlog stelde het in staat deze catacomben - de vasthoudendheid waarmee de oorsprong van het fenomeen in de oorlog wordt gesitueerd, bewijst mede deze catacombensituatie vóór 1914 - te verlaten. Was de neutraliteit, die generaties lang, en vooral sinds 1870, het veilige schild werd genoemd, wel een zo optimale toestand? Bewees de val van de forten van Luik niet dat de oostgrens op zijn vitale punten uiterst kwetsbaar was? Hadden regering, parlement en partijen niet jarenlang hun tijd verloren met steriele klokkentorengeschillen, terwijl de koning met de grootste energie moest ingaan tegen de partijpolitieke zorgen om dan toch ook enige aandacht te krijgen voor wat misschien altijd het meest essentiële was geweest, nl. de militaire weerbaarheid? Talrijke zekerheden van vroeger kwamen op losse schroeven te staan. In het ietwat zelfgenoegzame Belgische politieke leven kwamen talrijke scheuren waardoor het nationalisme succesvol kon opmarcheren. Velen evolueerden in zeer korte tijd van rabiante partijmensen tot vurige nationalist. De accentverschuiving van partij naar nationale zorg in de meeste Belgische kranten in ballingschap was in de gegeven omstandigheden wel een normaal verschijnsel. Vooral één krant

FERNAND NEURAY

La Belgique nouvelle

A TRAVERS QUATRE ANS DE GUERRE

1914-1918

[I]

BRUXELLES ET PARIS

LIBRAIRIE NATIONALE D'ART ET D'HISTOIRE

G. VAN OEST & Cie, ÉDITEURS

1918

echter, Le XXe Siècle, ontpopte zich, onder leiding van de briljante journalist Fernand Neuray, tot de spreekbuis van het opbloeiend nationalisme. Begin 1918 zorgde La Nation Belge o.l.v. dezelfde man voor de aflossing.

De Belgisch-nationalistische doctrine werd in deze periode definitief en scherp geformuleerd. Is er dan geen contradictie met de omstandigheid dat er toen hierover geen handboekjes het licht zagen? Neuray's tweedelig *La Belgique Nouvelle* (1918), Pierre Nothombs *La Barrière Belge* (1916) en *Etapas du nationalisme belge* (1918), *La Belgique de demain et sa politique* (1916) van Neuray's medewerker bij *Le XXe Siècle*, abbé Norbert Wallez, en zovele andere werkjes waren inderdaad voor het grootste gedeelte slechts compilaties van de tijdens de oorlog verschenen krante- en tijdschriftartikelen. Ook de werken van b.v. een der grote Franse nationalist, Charles Maurras, waren echter grotendeels compilaties van reeds verschenen artikelen. Doch net als bij deze Franse politieke denker, kon door de geschriften van de Belgische nationalistische tenoren hun systeem, een ideologische samenhang herkend worden, die meteen hun werk boven een journalistieke dag-aan-dag-schrijvelarij verhief. De centrale plaats die de Staat in het vooroorlogse nationalisme innam, kreeg nu nog meer nadruk. De Staat was voor de Belgische nationalist de hefboom voor een waarachtig nationaal leven. De Belgische natie vond volgens hen de hechtste steun in de Belgische staat. Die had het meest bijgedragen tot het vormen van een nationaal bewustzijn. De staat was erin geslaagd de verschillende bestanddelen tot één natie samen te bundelen. Hij was dus „l'expression vivante de ce que l'organisme politique, appliqué à un territoire délimité, peut faire des êtres humains fixés à ce territoire”. Dit achtten de nationalist uitstekend bewezen in het geval van de Vlamingen. Gemeenschappelijke instellingen met de Walen in de loop van de geschiedenis, en van 1830 af de gemeenschappelijke Belgische staat, hadden de mogelijke sporen van de zeer verre Germaanse oorsprong van de Vlamingen afgezwakt, „jusqu'à l'effacement”, en hen doordrongen van de Latijnse beschaving: „Les deux races se trouvent constituer vraiment une race unique, chez laquelle subsistaient sans doute certaines dissemblances et certaines oppositions, mais qui n'en présente pas moins les caractères essentiels d'une parfaite unité nationale”, aldus een nationalist tijdens de oorlog. De verdienste van het bovenstaande werd volledig op de rekening geschreven van de Belgische staat in zijn unitaire structuur. Belgisch- en Vlaams-nationalisten moesten hier onvermijdelijk in botsing komen. Net als bij het Belgisch-nationalisme was de schok van de oorlog van uitzonderlijke betekenis voor de V.B., waarin zich nu een politiek nationalisme manifesteerde, dat zich tegen de Belgische eenheidsstaat richtte. Wanneer het Vlaams-nationalisme niet meer bij het Vlaamse-volk-besef bleef stilstaan, maar hieruit de politieke consequentie trok van een overeenkomstige aanpassing van de staatsstructuur, dan promoveerde het op slag tot een van de meest geduchte aartsvijanden van het Belgisch-nationalisme, dat van een eenheidsstaat een *conditio sine qua non* van de Belgische natie had gemaakt. De Vlaams-nationalisten poneerden dat aan de tweeledigheid in de Belgische samenstelling een tweeledigheid in de instellingen moest beantwoorden. Het eerste lid van deze Vlaams-nationalistische redenering konden de Belgisch-nationalisten natuurlijk niet aanvaarden, en derhalve verwierpen ze ook de tweeledigheid van de instellingen. De

natievormende kracht, die zij aan staatsinstellingen toekenden, bracht hen overigens tot de zienswijze dat een tweeledigheid van de instellingen, zelfs indien deze bij de aanvang aan geen realiteit beantwoordde - wat zij steeds beweerden -, vrij snel een reële tweeledigheid in de Belgische samenstelling zou creëren, wat het einde van de Belgische natie zou betekenen.

De Vlaams-nationalisten beriepen zich graag op het nationaliteitsbeginsel om hun aanspraak op eigen politieke structuren te motiveren. Doch niet alleen het feit dat de Belgisch-nationalisten het bestaan van een Vlaamse natie loochenden, ook hun algemeen verzet tegen elke politieke ordening overeenkomstig het nationaliteitsbeginsel - het nationalitarisme, zoals zij het noemden, om het te onderscheiden van hun staatsnationalisme - keerde zich onvermijdelijk tegen de Vlaams-nationalisten. Het anti-nationalitarisme werd in de loop van de Eerste Wereldoorlog duidelijk geformuleerd, vooral naar aanleiding van de annexionistische campagne t.o.v. die gebieden die reeds vóór 1914, rondom Hennebicq, ter sprake kwamen. Historische uiteenzettingen begeleidden steeds deze territoriale aanspraken. Al die gebieden die in aanmerking kwamen, waren in de optiek van de nationalisteng geen vreemde territoria, integendeel, men zou er te doen hebben met een „Belgica irredenta”, zodat er niet zozeer gesproken moest worden van annexatie als wel van hereniging. Het ware evenwel verkeerd te veronderstellen dat de Belgisch-nationalisten hun annexatieprogramma kost wat kost en uitsluitend wilden baseren op de zogezegde historische en ook linguïstische - dit was het geval met Malmédy - of meer algemeen cultuurfilosofische banden - dit was het geval met het katholieke Rijnland - van de besproken gebieden met het moederland. Het zwaartepunt van de motivering lag immers op een geheel ander terrein: de staat-natie heeft de plicht haar beveiliging maximaal te verzekeren. Augustus 1914 had volgens hen bewezen dat het recht zonder de macht niet voldoende is, en dit laatste element verplichtte de natie dan maar tot annexatie aan de Oostgrens. Het hoofdmotief was zeker niet dat zich precies daar gebieden bevonden die een of andere band met België hadden. Het bewijs hiervoor leverden zij door geenszins van plan te zijn de annexatie in deze richting tot dergelijke, mogelijk verwante, gebieden te beperken: „nous annexerons tout ce que nous commanderont l'intérêt de nos nationaux et une raisonnable méfiance vis à vis des vaincus”. Het nationaliteitenprincipe, waarbij de grenzen van de staat zouden samenvallen met die van de volkeren, noemde Norbert Wallez pure nonsens. Het is in het internationale politieke spel nooit in tel geweest. De staten hebben er wel steeds naar gestreefd de grote strategische lijnen, die de natuur leverde, als grens te bezitten, eventueel met een bijkomend voorterrein. Deze natuurlijke grenzen waren echter nooit die van de volkeren, integendeel ze waren er oorspronkelijk gewoonlijk het centrum van: Germanen woonden aan weerszijden van de Rijn, Catalanen leefden gescheiden door de Pyreneeën, Bretagners leefden aan weerszijden van het Kanaal enz. Uit deze politiek-aardrijkskundige bevindingen, die niet van alle grond ontbloom zijn, concludeerden de Belgisch-nationalisten dat het probleem van de staatsgrenzen geen „question de

principe ou d'idéologie" is maar wel een „question de fait", een politiek feit dan. Staatsgrenzen zijn steeds politieke creaties. De Belgische staat hoeft dus geenszins met beschaamde kaken te staan, aangezien het door annexatie geen tegennatuurlijke politieke daad zou stellen. Naar analogie met „la Déesse France" van Ch. Maurras, wiens denkbeelden de Belgisch-nationalisten meer en meer beïnvloedden, wordt men hier geconfronteerd met „la Déesse Belgique", de grootste der politieke realiteiten, waaraan alles ondergeschikt moet worden, ook het nationaliteitenrecht der volkeren. De Belgisch-nationalisten zorgden er overigens voor, dat hun leer niet voor verkeerde interpretatie vatbaar zou zijn; zo b.v. de vrij expliciete verklaring, in het kader van de annexioistische campagne: „Nous ne méprisons ni l'objection des langues, ni l'objection des nationalités. Mais elles ne sont ni l'une ni l'autre insolubles. Elles sont dans tous les cas secondaires". Wilson, met zijn plan tot herstructureren van Europa aan de hand van het nationaliteitenprincipe, werd dan ook door deze Belgisch-nationalisten uitgekreten voor een gevaarlijke politieke illusionist. Ze waren hier des te meer van overtuigd, omdat het nationaliteitenrecht op binnenlands niveau in de handen van de Vlaams-nationalisten rechtstreeks de Belgische natie bedreigde. Het is overigens meer dan waarschijnlijk dat de Belgisch-nationalisten, in hun verzet tegen het „nationalitarisme" op het algemene Europese plan vooral met de concrete Belgische situatie in hun achterhoofd zaten.

Lag deze houding van het Belgisch-nationalisme t.o.v. het Vlaams-nationalisme voor de hand, welke was dan de positie tegenover de zogenaamde Vlaamse minimalisten? De meerderheid der Vlaamsgezinden hield immers, zeker tot in de jaren 1930, vast aan de Belgische eenheidsstaat en zag geen onmiddellijke tegenstelling tussen het unitaire België en Vlaanderen. Ook tegen hen echter liepen de Belgisch-nationalisten storm. Ook deze Vlaamsgezinden immers bedreigden de Belgische natie; zij waren mogelijk nog gevaarlijker dan de Vlaams-nationalisten, omdat men bij deze laatsten dan toch reeds duidelijk wist welke kant het opging. De taalwetten, waarvoor de minimalisten ijverden, gingen uit van het principe van Vlaanderen eentaligheid, weliswaar binnen het unitaire staatsbestel. De hele onderneming kon echter geen ander gevolg hebben dan dat steeds verder de klemtoon op de Belgische dualiteit gelegd werd, tegen het beeld van de ene Belgische natie in. Het Belgisch-nationalisme hield hardnekkig vast aan de historische tweetaligheid van Vlaanderen, zodat de Franse taal het Belgische bindmiddel kon blijven. Elke Vlaamse stap vooruit in de richting van de eentaligheid werd als anti-nationaal gebrandmerkt. Toen de taalwetten van de jaren 1930 een inhoud kregen die werkelijk overeenstemde met het principe van de eentaligheid der regionen, stond het voor de Belgisch-nationalisten vast dat niet alleen de Vlaams-nationalisten, maar ook de minimalisten de Belgische natie op de helling zetten. Beiden legden de nadruk op België's tweeledigheid, waarbij de nationalist onmiddellijk een tweeledigheid van de instellingen eisten. Toen in de loop van de jaren 1930 ook in vroegere, zogenaamde minimalistische kringen, het federalisme veld won - vgl. de groep om Nieuw Vlaanderen -, waren de Belgisch-

nationalisten meer dan ooit overtuigd van hun goed recht de hele V.B. onmiddellijk over één zelfde kam te hebben geschoren.

Behalve deze tegenstellingen, van fundamentele aard, die uit de essentie zelf van beide bewegingen voortvloeiden, speelden ook nog enkele andere factoren mee om Vlaams- en Belgisch-nationalisme tegenover elkaar te stellen.

Het Vlaams-nationalisme was, zeker in de jaren 1920, duidelijk democratisch, terwijl radicale Vlaamsgezindheid en antimilitarisme synoniem waren. Daartegenover stond het onloochenbare militarisme van het Belgisch-nationalisme. Wat het anti-democratische betreft, er waren reeds sporen van waar te nemen bij sommige vooroorlogse nationalisten. Het nam echter vooral tijdens en na de oorlog vaste vormen aan. Het was voor het Belgisch-nationalisme een axioma dat de binnenlandse politiek helemaal in verband met het buitenlandse beleid moest worden bepaald.

Het succes van deze buitenlandse politiek was afhankelijk van de sterkte van de staat die ze voerde, terwijl deze sterkte bepaald werd door de aard van het regime en van de instellingen waarover de staat beschikte. Deze correlatie was een constante in het Belgisch-nationalisme, dat van hieruit kwam tot de nooit aflatende aanvallen op de parlementaire democratie, die het land nooit had voorbereid op de primaire functie van de staat, nl. de oorlogsfunctie, en die daar overigens niet toe in staat was, aangezien ze geen plaats meer bood voor gezag, maar wel voor zwakheid; verantwoordelijkheid en competentie hadden er de plaats moeten ruimen voor onverantwoordelijkheid en onkunde, terwijl de politici er nog enkel aanstuurden op bevrediging van hun persoonlijke belangetjes en die van hun kiesvolkje, zonder nog aandacht te besteden aan het algemeen belang, dat volgens hen dan maar teruggevonden moest worden in de som van de individuele belangetjes. De nationalistische kritiek op de parlementaire democratie zal steeds om deze zeer algemene punten draaien. Als oplossing stelden de nationalisten, dat men voortaan rekening moest houden met een serie politieke beginselen die een imperatief karakter hadden. Neuray vatte ze in de loop van de oorlog bondig samen als : „*unité, stabilité, autorité et compétence en haut, liberté et contrôle en bas*”. De praktische toepassing hiervan zou voor de nationalisten moeten resulteren in een wetgevende macht, het parlement, die zich strikt tot controle beperkte, zonder zich te buiten te gaan op het terrein van de uitvoerende macht. De monarchie, die weer zou moeten kunnen optreden, zowel naar de letter als naar de geest van de grondwet, zou als correctief dienen voor het gebrek aan continuïteit en stabiliteit in de democratie - de nationalisten zullen steeds fervente monarchisten blijven -. De uitvoerende macht zou versterkt moeten worden in die zin, dat de koning, volledig autonoom, een regering kan benoemen met een beperkt aantal leden, maximaal zeven, waarvan drie of vier buiten de politieke wereld gekozen zouden moeten worden, alleen rekening houdend met hun verknochtheid aan de natie en met hun competentie. Het geheel zou dan onder leiding moeten staan van een minister-president met verdragende bevoegdheden. Samen met de monarchie zou dit „*Directoire Exécutif*”, wars van alle partijpolitieke invloeden, het gezagselement,

Pierre Nothomb.

de competentie en de eenheid van inzicht en actie in de Belgische politiek herstellen, aldus de nationalisten. De anti-democratische oprispingen van het Belgisch-nationalisme kregen weldra een systematisch karakter. De mislukking van het nationalistisch expansionistisch programma, dat vooral door het Comité de Politique Nationale (z. aldaar) onder leiding van P. Nothomb werd verdedigd, werd hoofdzakelijk de parlementaire democratie aangerekend. Het Belgisch-nationalisme kwam er na verloop van tijd toe van anti-parlementair-democratische hervormingen een *conditio sine qua non* te maken voor een levenskrachtig nationalistisch België. In de jaren 1920 specialiseerden de nationalisten zich vooral in negatieve uitlatingen over de democratie, zonder veel aandacht te besteden aan wat ervoor in de plaats zou moeten komen. Van de jaren 1930 af evenwel werd in de nationalistische publikaties meer en meer aandacht besteed aan een positief hervormingsprogramma. Op dit ogenblik kregen, in het Belgisch-nationalisme, die groepen het overwicht, die zich van het begin af het onderzoek naar de modaliteiten van een Revolutie van Rechts als voornaamste taak hadden gesteld. Men zou het zo kunnen stellen, dat men onmiddellijk na de oorlog te doen heeft met een Belgisch-nationalisme dat anti-democratisch is, om in de loop der jaren 1930 te komen tot een anti-democratische beweging van Belgisch-nationalistische inspiratie. Een tamelijk belangrijke accentverschuiving zou zich hebben voorgedaan: wat aanvankelijk op het eerste plan stond, raakte op de achtergrond, terwijl hetgeen aanvankelijk op de tweede rang stond, de meeste aandacht kreeg. Het feit dat men steeds verder verwijderd raakte van de Eerste Wereldoorlog, die voor het Belgisch-nationalisme bijzonder stimulerend was geweest, was hier natuurlijk niet vreemd aan.

Het Vlaams-nationalisme daarentegen ging van start in een extreem democratische geest, die jarenlang zou aanhouden. In de jaren 1930 ging de algemene Europese anti-democratische stroming uiteraard niet aan het Vlaams-nationalisme voorbij. Het manifesteerde zich echter vooral in integraal nationalistische groepen die geenszins representatief waren voor het hele Vlaams-nationalistische kiezerskorps. Hervorming van de Staat werd een echte slogan. Parlementsleden, economen, oudstrijders, literatoren e.a. wedijverden onder elkaar om het meeste proza over de modaliteiten van de geëiste hervormingen bijeen te krijgen. Corporatisme, organische maatschappijordening e.d. waren begrippen die meestal vrij vaag gehouden, maar daarom niet minder gehanteerd werden. Ook het Vlaams-nationalisme liep zoals vele andere in dit modespoor. Wanneer drukgroepen in dit Vlaams-nationalisme dan toch in een afglijding naar een principiële, en dus theoretisch doordachte, binding met de Revolutie van Rechts dreigende allures deed aannemen, dan wierpen verscheidene van de schranderste Vlaams-nationalistische parlementsleden zich op als verdedigers van de democratische staatsinrichting. De accentverschuiving was niet van hetzelfde gehalte als die in het Belgisch-nationalisme. Ze heeft nooit de omkering der waarden tot gevolg gehad, althans niet bij de meerderheid der Vlaams-nationalisten; het Vlaams-nationale heeft steeds de overhand weten te behouden op de Revolutie van Rechts. De plaats die het anti-democratisme in beide bewegingen innam, was derhalve te verschillend om hier te doen te hebben met een mogelijk anti-democratisch bruggetje dat voor contactmogelijkheden zou zorgen tussen twee bewegingen die aan weerszijden van een diepe kloof stonden opgesteld. Het akkoord Rex - Vlaamsch Nationaal Verbond (VNV) staat hiermee niet in tegenspraak, aangezien deze, overigens vrij tijdelijke, overeenkomst van beide kanten veeleer geïnspireerd werd door tactische electorale overwegingen dan door ideologische verwantschap. Eén figuur, Joris van Severen, was door een zodanige evolutie in zijn politieke ideeën ertoe gekomen de kloof tussen Vlaams-nationalisme en Belgisch-nationalisme te overschrijden om aardig dicht in de periferie van deze laatste beweging te belanden. In een periode waarin het Vlaams-nationalisme nog uiterst democratisch was, leverde Van Severens anti-democratische gezindheid reeds bepaalde indulgenties op voor Belgisch-nationalistische figuren als een Pierre Nothomb. Zijn gedweep met de leerstellingen van Ch. Maurras en de Action Française moest in niets onderdoen voor de verknochtheid van de Belgisch-nationalisten aan de theorieën van de Franse „meester” en zijn school. De Nieuwe Marschrichting van 1934 bracht de grote toenadering tot de Belgisch-nationalisten, vooral toen Van Severen het standpunt van de Belgische dualiteit verliet, en aldus ook een federalistische herinrichting van de staat van de hand wees. De nieuwe theorie over de veelledigheid, die de theorie over de dualiteit verving, was echt naar het hart van de Belgisch-nationalisten, die steeds de nadruk legden op deze veelledigheid en bij eventuele structuurveranderingen alleen spraken over een deconcentratie op de „historische gewesten”, om aldus een voor de Belgische staat gevaarlijke hervorming op basis van een tweeledigheid

te omzeilen. De regionaliseringsideeën van de Action Française, die eveneens uitgingen van een Franse veelledigheid, konden nu overigens aardig worden gebruikt door enthousiaste leerlingen, zoals Van Severen en de Belgisch-nationalisten. Zijn Bourgondische opvattingen sloegen eveneens een brug naar het Belgisch-nationalisme. Pierre Nothomb wordt vaak, en terecht, geciteerd als de Belgisch-nationalist bij uitstek bij wie Van Severens ideeën terzake weerklank vonden. Nothomb was echter niet de enige. Het hele Belgisch-nationalisme was doordrongen van dergelijke „grootse” staatkundige constructies, die in oorsprong vooral het expansionistisch programma begeleidden. In hoeverre werd dit echter door de Belgisch-nationalisten zelf ernstig opgevat? Zaak is dat zowel een Nothomb, als een Renaud de Briey en een abbé Wallez goochelden met begrippen als Empire Bourguignon, Politique Lotharingienne, Fédération des forces de transition entre le monde germanique et le monde extrême occidental, en dit in publikaties die reeds lang vóór Van Severens identiek woordgebruik op de markt werden gebracht. Men kan vaststellen dat nu nog in Belgisch-nationalistische groepjes op aanverwante ideeën wordt doorgeboomd, zoals dat van L'Europe Médiane.

De vraag is, in hoeverre Van Severen erin slaagde bij de Belgisch-nationalisten meer los te werken dan een zekere goodwill en in welke mate zijn Vlaams-nationalistisch verleden een zeker wantrouwen in leven hield. In ieder geval bleven verscheidene Waalse Belgisch-nationalisten, ondanks hun bewondering voor Van Severen, zich steeds onrustig afvragen welke plaats zij in deze overwegend Nederlandstalige Etat Thiois zouden innemen.

4. BETEKENIS IN DE BELGISCHE POLITIEK. Welke plaats nam dit Belgisch-nationalisme in het politiek bestel van ons land in? Vóór 1914 ging het aan het politieke leven ongemerkt voorbij. Tijdens, en juist onder de schok van de oorlog, kreeg het enige omvang. Het beschikte over ruim verspreide dagbladen als *Le XXe Siècle* en *La Nation Belge*. De medewerkers aan deze publikaties waren vaak belangrijke figuren die op talrijke ministeries iets te vertellen hadden. Het verwierf adepten, niet alleen in katholieke, maar ook, zij het in veel mindere mate, in liberale en socialistische partijkringen. Het annexionisme vond aanvankelijk binnen in de regering enkele voorstanders. Bij de bevrijding van het grondgebied verscheen *La Nation Belge* in 100.000 exemplaren en velen hoopten op een „nationale restauratie” onder leiding van Charles de Broqueville. De verwachtingen van de nationalistena waren uitermate hoog gespannen. Tijdens de oorlog spraken verscheidenen onder hen over de noodzaak een nationalistische partij op te richten. Hun ideaalbeeld was ongetwijfeld het tot stand komen van een algemeen-Belgische partij. In concreto hoopten ze op een scheuring in de andere partijen. De overeenkomst met de Vlaams-nationalisten is frappant, want ook zij hoopten met hun Frontpartij de oude partijverhoudingen te doorbreken. De verkiezingen na de oorlog brachten echter een geweldige desillusie. De uitspraak van de kiezers in 1919 was voor de nationalistena desastreus. Alleen in het arrondissement Brussel haalde de lijst *Rénovation Nationale* voldoende stemmen om 1 parlaments-

zetel in de wacht te slepen, terwijl de lijst Combattants, die ook wel nationalistisch georiënteerden moet hebben aangetrokken, twee vertegenwoordigers naar het parlement kon sturen. Op de meeste andere plaatsen was het resultaat voor de nationalistische lijsten beschamend. Alleen in het kanton Brugge, met de Ligue Nationale, en in het kanton Mechelen, onder de naam Rénovation Nationale, behaalden de nationalistenvan respectievelijk 10,09 % en 7,24 % van de stemmen. Bij de verkiezingen van 1921 werden de nationalistische partijtjes vrijwel volledig van de politieke kaart geveegd, voor zover ze er in 1919 op voorkwamen. De Rénovation Nationale viel in het arrondissement Brussel van 6.601 op 3.899 stemmen terug en verloor haar enige zetel, terwijl de Combattants-lijst het met één vertegenwoordiger moest stellen, om bij de volgende verkiezingen van 1925 ook volledig te verdwijnen. Alleen in 1932 ondernamen de nationalistenvan nog een poging door in verscheidene kiesarrondissementen lijsten van de Parti National Belge in te dienen. De taalwetgeving van de jaren 1930, die de eentaligheid der regionen consacreeerde, zal hier wel een stimulans geweest zijn. De hele onderneming kwam echter niet van de grond. Vast staat, dat in 1936 nationalistische stemmen hebben bijgedragen tot het Rex-succes. Hun aandeel zal echter wel uiterst miniem zijn geweest in verhouding tot de talrijke andere factoren die Léon Degrelles formatie deze triomf bezorgden. Deze mislukking van het Belgisch-nationalisme op het parlementaire vlak verklaart gedeeltelijk de groeiende anti-democratische gezindheid ervan. De nationalistenvan moesten zich derhalve aan de Belgische opinie opdringen door buitenparlementaire activiteiten. La Nation Belge was een zeer verspreid en duidelijk nationalistisch blad. Het bleef niettemin een dagblad dat algemene informatie moest bieden en dat ervoor moest zorgen een ruim traditioneel lezerspubliek te behouden. Werkelijke nationalistische opiniebladen, op nationaal niveau en van enige betekenis, waren vrij gering in aantal. Te noemen zijn La Politique (1920-'24), waarin o.a. Hennebicq regelmatig van zich liet horen, en L'Action Nationale (1924-'30), dat onder leiding van Pierre Nothomb verscheen. De toon van het blad was ietwat grootsprakerig, fel anti-democratisch en tegen alles wat op binnenlands vlak te maken had met communisme, socialisme en Vlaams-nationalisme. De nationalistische jeugdorganisaties Jeunesses Nationales (1925-'32), die eveneens door Nothomb werd aangevoerd, wisten wel enige aanhang te verwerven onder de, hoofdzakelijk katholieke Franssprekende jeugd uit de Waalse en Brusselse colleges. Straatgevechten met socialistenvan en Vlaams-nationalistenvan waren een van hun luidruchtige bezigheden. Nothomb poogde eveneens met zijn organisatie vaste voet te krijgen in de Fédération Belge des Etudiants Catholiques, die het gros van de katholieke Franssprekende universiteitsstudentenvan groepeerde. Het werd evenwel geen succes. Dat wil evenwel niet zeggen, dat vele Franstalige katholieke studentenbladen niet duidelijk nationalistisch waren. In de jaren 1930 verdween L'Action Nationale en viel ook de Jeunesses Nationales uiteen. Sommigen zochten toen hun heil in de Légion Nationale (opgericht in 1922) die vooral onder leiding van de Luikenaar Paul Hoornaert actief was. De hevigheid van de

nationalistische en anti-democratische taal die deze groep gebruikte, was omgekeerd evenredig met haar ledental. Met het „decadente democratische” politieke leven in België wensten ze niets te maken te hebben. Een andere houding, zonder desillusies op te lopen, was overigens niet mogelijk.

Al met al bleef het Belgisch-nationalisme, met uitzondering van de oorlogsperiode en de onmiddellijk daaropvolgende jaren, steeds een randverschijnsel in de Belgische politiek. Het Vlaams-nationalisme heeft er aardig toe bijgedragen het belang ervan op te schroeven: hoe groter de bedreiging voor Vlaanderen, hoe groter de uitbreidingsmogelijkheden van het Vlaams-nationalisme, moet toen wel de propagandistisch geïnspireerde redenering zijn geweest. Hetzelfde gold voor het socialisme, dat alle Belgisch-nationalistische groeperingen, en later ook het Verdinaso, Rex en VNV zomaar onder eenzelfde noemer bijeenbracht, nl. die van „het grote fascistische gevaar”. Op het huidig ogenblik is mij slechts één geval bekend waarbij een vertegenwoordiger van het Belgisch-nationalisme blijkbaar met de idee van een anti-democratische „coup” heeft geflirt; dit blijkt uit een brief van 6 maart 1925 van de nationalist P. Nothomb aan de voormalige minister-president Ch. de Broqueville. De hele zaak was echter zo fantastisch dat hier, met de grootste waarschijnlijkheid, enkel aan de verhitte verbeelding van Nothomb moet worden gedacht.

Op het ogenblik leeft het Belgisch-nationalisme nog voort in enkele kleine groepjes, die vooral in Brussel hun zwaartepunt hebben. Periodieken zoals o.a. *Belgique-Europe* en *La Nation Belge* zijn er de spreekbuis van. Men vindt er nu nog dezelfde elementen in terug als in het Belgisch-nationalisme van vóór 1940, zoals o.a. een steeds latent aanwezig anti-democratische. Zo wordt er ook de bewondering voor Maurras en de *Action Française* nog steeds levendig gehouden. Rondom deze bladen leeft een jeugdgroep die, net als de vooroorlogse o.l.v. Nothomb, de naam *Jeunesses Nationales* voert. De idealistische en belangeloze inzet van deze mensen verandert niets aan het feit dat de invloed van het tegenwoordig Belgisch-nationalisme op het Belgische politieke leven nihil is. De politieke evolutie in ons land bezorgt het nog steeds grotere frustraties en maakt het onmogelijk nog ooit aanknopingspunten te vinden met de Belgische politieke realiteit. De laatste grondwetsherziening is de meest recente klap die het te incasieren kreeg. „*La Belgique unitaire - seule viable - a été assassinée par une démocratie décadente*”, aldus een redacteur van *La Nation Belge*.

LITERATUUR: G. Doutrepont, *Le nationalisme dans les lettres françaises de Belgique depuis cents ans*, in *Revue Générale* (15 mei 1930, p. 550-576 en 15 juni 1930, p. 698-723); - C.H. Höjer, *Le régime parlementaire belge de 1918 à 1940* (1946); - R. Cambier, *Hennebicq (Léon)*, in *Belgische Koloniale Biografie*, III (1952, kol. 429-431); - H. Haag, *Les origines du „Tripartisme”*, in *Revue Générale Belge* (1954, p. 599-613); - R. de Vleeschouwer, *Les Belges et le danger de guerre 1910-1914* (1958); - *Sentiment national en Allemagne et en Belgique (XIX-XX siècle)* (1963); - H.J. Elias, *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte*, IV (1965); - F. Kiesel, *Pierre Nothomb* (1965); - J. Stengers, *Belgium in The European Right* (1965, p. 128-167); - J. Willequet, *Les fascismes belges et la seconde guerre mondiale*, in *Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale* (april 1967, p. 85-109); - R. de Vleeschouwer, *L'opinion publique et les revendications territoriales belges à la fin de la première guerre mondiale, 1918-1919* (1968, p. 207-238); - J.M. Etienne, *Le mouvement rexiste jusqu'en 1940* (1968); - H.J. Elias,

Vijftwintig jaar Vlaamse Beweging 1914-1939, 4 dln. (1969); - A.W. Willemsen, *Het Vlaams-nationalisme. De geschiedenis van de jaren 1914-1940* (1969, tweede uitgave); - D. Ryelandt, *Neuray (Hyacinthe-Fernand)*, in *Biographie Nationale*, XXXV (1970, kol. 609-614); - J. Willequet, *Gaston Barbanson, promoteur d'une „Grande Belgique” en 1914-1918*, in *Revue Belge de Philologie et d'Histoire* (1970, p. 335-376); - J. Beaufays, *Aspects du nationalisme belge au lendemain de la Grande Guerre*, in *Annales de la faculté de droit de Liège* (1971, nr. 1-2, p. 106-171); - E. Defoort, *Het Belgische nationalisme vóór de eerste wereldoorlog*, in *Tijdschrift voor Geschiedenis* (1972, p. 524-542); - E. Defoort, *Een Belgisch reactionair catholicisme. Maurras en de Action Française binnen het Belgische Franstalige catholicisme, 1898-1926* (onuitgegeven proefschrift, Kath. Univ. Leuven, 1975).

ERIC DEFOORT

B. VLAAMS NATIONALISME. Wanneer we dit onderwerp behandelen, moeten we eerst de vraag beantwoorden, wat men onder nationalisme verstaat. Door de historici - met uitzondering van H.J. Elias - werd onvoldoende aandacht besteed aan de vakliteratuur over het nationalisme en daardoor gingen zij van een verouderde en al te enge definitie uit. Een definitie die alleen het streven naar een nationale staat, minstens naar een vorm van politieke autonomie als nationalisme erkent, is al te beperkend en laat niet toe het nationalisme in zijn ware omvang en in zijn volle diepgang te begrijpen. Het is o.m. een feit dat een der vaders van het moderne nationalisme, J.G. Herder, geen politieke oogmerken had. Ook hebben de nationale bewegingen soms een min of meer langdurige incubatieperiode, een groeiperiode gekend voordat ze het politieke terrein betraden. Belangrijk is ook de vaststelling dat het nationalisme niet te herleiden is tot één verschijningsvorm. Fundamenteel is het onderscheid dat gemaakt werd tussen staatsnationalisme en volksnationalisme. Voor beide is het doel natievorming. In het staatsnationalisme is het de staat die streeft naar de vorming van een staatsnatie ter versteviging van zijn bestaan. In het volksnationalisme is het natiebegrip niet de staatsnatie, maar de volksnatie, gekenmerkt door een aantal factoren zoals taal, cultuur, historisch bewustzijn, zendingbewustzijn. E. Lemberg heeft het onderscheid geformuleerd tussen „dem Prinzip des Staates und der von ihm aus geformten Nation auf der einen und dem Prinzip der Sprache und Kultur, des Geschichtsbildes und Sendungsglaubens und der daraus erwachten Nation auf der anderen Seite” (*Geschichte des Nationalismus in Europa*, p. 232). De idee die ten grondslag ligt aan het volksnationalisme, is de idee van de volksgemeenschap als door de natuur gegeven, waardevolle, overvangbare samenlevingsvorm. Niet de staat, de staatsgemeenschap, maar het volk; de volksgemeenschap wordt beschouwd als primair, als het waardevolste. Het is de uiting van een denken volgens „volkse” maatstaven in tegenstelling tot een etatistisch denken. De meest toepasselijke definitie om het Vlaams-nationalisme te kenmerken is volgens ons die van C.J.H. Hayes: „it directs the supreme loyalty of its adherents to a community of language, customs and historic tradition” (*Encyclopedia of Social Sciences*, V, Nationalism). Dit is het criterium dat ons het nuttigst voorkomt om het ontstaan, de groei en de ontwikkeling van het Vlaams-nationalisme na te gaan.

Het Vlaams-nationalisme is een verschijningsvorm van het nationalisme in een concrete historische

situatie. Het is onmiskenbaar volksnationalisme. Het behoefde zich niet tot politiek nationalisme te ontwikkelen (een nationalisme met politieke aanspraken en doeleinden), doch dat werd het in het conflict met het Belgisch staatsnationalisme. Het streven van de Belgische staat naar de vorming van een Belgische natie, een Belgisch volk, door de versmelting van Vlamingen en Walen, de bedreiging die hieruit voortvloeide voor het voortbestaan van een Vlaams volk; de toestanden in de schoot van de staat, dit alles moest tot een conflictsituatie leiden waarin de Vlaamsgezinden weigerden het zgn. staatsbelang, de „raison d'état", als primair te aanvaarden en integendeel hun volksbestaan de voorrang gaven. Het Vlaams-nationalisme aanvaardt niet het bestaan van een Belgisch volk en weigert de Vlaamse kwestie te reduceren tot een kwestie van taalgebruik. Het affirmeert het bestaan van een Vlaamse (Nederlandse) volksgemeenschap met eigen taal en cultuur, met een eigen lotsbestemming. Het weigert als lotsbestemming van de Vlaamse volksgemeenschap het opgaan ervan in een Belgische natie te aanvaarden. Het aanvaardt de Belgische staat slechts voorwaardelijk : in zover deze staat niet alleen de taal, maar het volksbestaan, het recht op een eigen nationaliteit erkent en eerbiedigt. Het is duidelijk dat deze houding, bewust of onbewust, voortvloeit uit een ideologie, uit een maatschappijfilosofie die aan de volksgemeenschap een groter, blijvender waarde toekent als samenlevingsvorm dan aan de staat. Voor het Vlaams-nationalisme gaat het niet om enkelingen die aanspraak maken op zekere individuele rechten (op het gebruik van hun taal), maar om een hele gemeenschap die als zodanig, als entiteit, bestaansrecht opeist. Het gaat om een gemeenschapsideaal, waarin de gemeenschap, zijnde de taal-, cultuur- en levensgemeenschap,

CATECHISMUS

van den

Vlaamschen Nationalist

Tweede uitgave van den "Catechismus" aan het IJzerfront uitgegeven
in Maart 1918.

Uitgegeven door de N. V. "Ons Vaderland"
te BRUSSEL en te 's-GRAVENHAGE,
ten jare 1919.

een waarde toegemeten krijgt op zichzelf. Dit gaat gepaard met al de verschijnselen die eigen zijn aan deze vorm van nationalisme: fierheid en trots op het eigen cultureel patrimonium; nationale geschiedschrijving en verheerlijking van nationale helden; eigen nationale symbolen (lied, vlag, nationale feestdag).

Al deze uitingen van een streven naar nationale bewustwording, naar de bevestiging van een eigen volksbestaan, treffen wij van het begin af in de V.B. aan. Het inzicht echter dat dit streven een structuurhervorming van de Belgische staat impliceerde, was in de 19de eeuw slechts bij enkelingen aanwezig. Van het ontstaan van de V.B. af was er een samenhang met bestaande Europese geestesstromingen. Er zijn drie geestesstromingen die invloed gehad hebben: de Aufklärung, het traditionalisme en de romantiek. In zekere mate werkten de Aufklärungsideeën nog na (vooral bij de Vlaamsgezinde liberalen), ook het traditionalisme had invloed (o.m. in de Westvlaamse beweging), doch de stuwende kracht kwam hoofdzakelijk van de romantiek. Onbetwistbaar heeft J.F. Willems de invloed ondergaan van de Duitse geestesstromingen. Belangrijk waren in dit opzicht zijn relaties met de familie Bergmann. In zijn bibliotheek bevonden zich twee belangrijke werken van Herder. Reeds in zijn Verhandeling over de Nederduytsche Tael- en Letterkunde (1819) ontwikkelde hij de herderiaanse opvatting van het volksnationalisme. Toen hij na 1830 de theorie verdedigde van de twee nationaliteiten, de nationaliteit van afkomst en de politieke nationaliteit („volgens de eerste zijn wij Nederlanders of Nederduitschers, volgens de tweede hebben wij een afzonderlijk staatsbestaan en heeten wij ons nu Belgen”, Belgisch Museum, III, p. 352), was daarmee de grondslag gelegd voor het nationaliteitenconflict in België en voor het Vlaams-nationalisme als ideologie. Dat Willems geen taalflamingant was, maar een volgeling van Herder, blijkt ook duidelijk uit het gebruik van het begrip „volksgeest” en uit zijn opvattingen over de kunst als uiting van de eigen geaardheid van een volk. Van het begin af waren in de V.B. twee stromingen aanwezig, waarvan één de kenmerken vertoonde van wat - pas veel later - volksnationalisme genoemd zou worden. De tegenstelling kwam reeds in de spellingoorlog tot uiting en in de motivering van hun standpunt door J.F. Willems enerzijds en J.B. David anderzijds (vgl. L. Wils, Kanunnik Jan David, 1956). Willems was een volksnationalist in de geest van Herder; David was dit niet, hij was een taalflamingant. Ook bij F.A. Snellaert was het bewustzijn levendig dat de V.B. aansloot bij een Europese geestesstroming. Terecht heeft Elias het over „het Nederlands nationalisme” van Snellaert. Het was ook een uiting van nationalisme, wanneer de Vlaamsgezinden in de 19de eeuw verkondigden dat zij eerst Vlaming, Nederlander waren en pas daarna Belg (z. België-Vlaanderen). Het was een uitdrukkelijke keus: hun aanhankelijkheid, hun loyaliteit ging in de eerste plaats naar hun volk, dat zij niet vereenzelvigden met de staat of de staatsnatie. Hun natiebegrif was niet dat van de staatsnatie, maar van de volksnatie. Hun houding vloeide voort uit een volksnationalistische ideologie. Zij hechtten aan de volksgemeenschap een grotere waarde dan aan de staat. Deze volksgemeenschap was méér dan de

som der enkelingen, het was een door de natuur gegeven gemeenschap, niet „het werk van mensen”, zoals de staat, maar „het werk van God”. Deze gemeenschap was de bakermat van kunst en cultuur, die per essentie nationaal waren, de weerspiegeling van de „volksgeest”. In de opvattingen van een figuur als P. Benoit zien wij de diepgang van deze ideologie, die hij op artistiek gebied doortrok tot nationalisme in de kunst. Ook zonder zich op politiek terrein te begeven was P. Benoit onbetwistbaar een nationalist. Ook in de Westvlaamse beweging - G. Gezelle, H. Verriest, A. Rodenbach - leefde onbewust, daarna bewust zeer intens een vorm van volksnationalisme, o.m. door de nadruk te leggen op de trouw aan eigen wezen („wordt wat gij zijt”).

Grote, oorspronkelijke denkers heeft de V.B. in de 19de eeuw niet voortgebracht. De doctrine bleef verwaarloosd. Heel de activiteit van de Vlaamsgezinden was erop gericht geweest het bestaansrecht van hun volksgemeenschap te bevestigen en te verdedigen. Zij wilden een volksnatie zijn of worden. Zij namen hun toevlucht tot de middelen die kenmerkend zijn voor nationale bewegingen om hun volk zelfbewustzijn en nationale fierheid bij te brengen. Dat deze Vlaamsgezinden weinig talrijk waren, is geen uitzonderlijk verschijnsel. Ook elders zijn de nationale bewegingen in hun oorsprong het werk geweest van een beperkte groep van intellectuelen. Eigen aan de concrete historisch gegroeide situatie was dat zij er niet in slaagden de hogere standen mee te krijgen of een massabeweging op de been te brengen. Mogelijk was hun politieke zwakheid een der redenen waarom zij geen verstrekkende politieke eisen in verband met de staatsstructuur stelden. Niettemin werd de nadruk gelegd op het pluri-nationaal karakter van de staat en de versmelting van Vlamingen en Walen afgewezen en bestreden. In sommige kringen van Vlaamsgezinden werd de mogelijkheid overwogen van een uiteenvallen van België en een samenvoegen van Vlaanderen en Nederland (z. België-Vlaanderen). Sommigen - enkelingen - dachten reeds aan een staats hervorming, aan federalisme. Toch kan men niet zeggen dat een duidelijk politiek nationalisme in de V.B. in de 19de eeuw aanwezig was. Pas op het eind van de eeuw formuleerde A. Vermeylen in zijn *Kritiek der Vlaamsche Beweging* (1895) de logische gevolgtrekking van het nationalisme dat in de V.B. leefde: „Al wat zij vergen voert tot het vervangen van het tegenwoordig koninkrijk door een statenbond - en zij kunnen niet anders, willen zij hun beginselen volgen”.

Tijdens en na de Eerste Wereldoorlog manifesteerde het Vlaams-nationalisme zich met felheid en thans als doelbewust politiek nationalisme. Deze stroomversnelling moet in verband gebracht worden niet alleen met interne oorzaken, maar ook met hetgeen zich elders in Europa afspeelde: de houding van Polen, Tsjechen, Kroaten, Finnen, Ieren, en het proclameren van het beginsel van het zelfbeschikkingsrecht. Een stroming liep door Europa en beroerde ook de V.B. Vooral ook de jonge generatie werd erdoor aangesproken, zoals o.m. blijkt uit een artikel van P. van Ostaijen, *Nasionalisme en het nieuwe geslacht*, verschenen in *De Goedendag* (juni 1916). Programmatisch en organisatorisch zonderden de Vlaams-nationalisten

zich thans af : zij gingen voortaan hun eigen weg. Voor de Frontbeweging was het document Vlaanderen's Dageraad aan den IJzer betekenisvol, omdat het een uiteenzetting was van de nationalistische beginselen en ook duidelijk de eis van zelfbestuur stelde als een logische gevolgtrekking. Ook in het activisme werd geredeneerd en geargumenteed in nationalistische termen. Niet alleen meer het Belgisch staatsnationalisme, met zijn „idée belge” en zijn streven naar een Belgisch volk en een Belgische natie werd afgewezen, maar de Belgische staat werd niet meer aanvaard in zijn structuur als eenheidsstaat. Het Vlaams-nationalisme werd thans een politieke doctrine. Onmiddellijk na de oorlog kwam in het boek van A. Fierens, Het Belgisch Vaderland, de niet-nationalistische, belgicistische stroming in de V.B. aan het woord met de bevestiging van het bestaan van een Belgisch volk en de herleiding van de Vlaamse kwestie tot een taalprobleem binnen dezelfde natie. L. Dösfel (onder de schuilnaam Thomas van der Schelden) zou de repliek geven en een belangrijke bijdrage leveren tot de opzet van een Vlaams-nationalistische doctrine. Hoewel gematigd was Dösfel beginselvast.

Het Vraagstuk van het Vlaamsche nationalisme

Antwoord op Dr Rubbens' boekje

Het gevaar van het Nationalisme

door

THOMAS VAN DER SCHELDEN

(Overdruk uit HET VLAAMSCH E LAND)

S.V. DE VLAAMSCH E BOEKENHALLE
LEUVEN — GENT — MECHELEN.

Hij was de volksnationalist die aanspraken van het Belgisch staatsnationalisme weerlegde in naam van het bestaansrecht van de volksgemeenschap, die een eigen waarde vertegenwoordigde. Voor deze volksgemeenschap eiste hij een publiekrechtelijk statuut, eigen gezagsorganen, dus hervorming van de staat. Het Vlaamse volk kon zichzelf niet zijn, kon zich niet ontplooiën in een Belgische eenheidsstaat die voor dit volk een vreemde staat was en bleef. Het was de staat die aangepast moest worden en niet omgekeerd : de staat was er voor

het volk. In de rangorde der waarden kwam de staat na het volk. L. Dosfel verbond uitdrukkelijk zijn nationalisme met zijn katholicisme.

Het nationalisme stond in die jaren in het brandpunt der belangstelling. In Frankrijk was o.m. het belangrijk werk van R. Johannet verschenen: *Le principe des nationalités*. M. Vaussard organiseerde een internationale enquête over het nationalisme, waaraan Dosfel meewerkte. In Nederland publiceerde S.R. Steinmetz zijn boek over *De nationaliteiten in Europa*. Het was een geestelijk fel bewogen tijd. Vlaanderen leefde hierin mee. De strijd voor of tegen het Vlaams-nationalisme was ingezet. In aanval en verweer beheerste het, naar het oordeel van A.W. Willemsen, reeds in de jaren twintig de interne discussie in de V.B. Niet alle Vlaams-nationalisten legden de gematigdheid van Dosfel aan de dag. In het weekblad *Vlaanderen b.v.*, waarvan de geestelijke leiders R. de Smet en J. de Decker waren, werd een doctrinair nationalisme verkondigd dat in uiterste consequentie de verdwijning, de vernietiging van de Belgische staat eiste. In alle scherpste werd het conflict Vlaanderen-België gesteld: een van beide moest verdwijnen, België stond Vlaanderen in de weg. Vlaanderen moest zich bevrijden van België om zijn Nederlandse lotsbestemming te hervinden. Heel het Nederlandse Volk moest verenigd worden in een Grootnederlandse Staat. Eén volk, één staat. Het natiebegrip heeft in het Vlaams-nationalisme steeds een ambivalent karakter vertoond, enerzijds Vlaams, anderzijds Nederlands. Dat men de nadruk legde op de eenheid van de Nederlandse stam, beantwoordde niet alleen aan de behoefte een ruggesteun te vinden in Nederland, te kunnen aanleunen bij de Nederlandse taal en cultuur, maar vloeide ook voort uit een reeks factoren die voor het volkse natiebegrip bepalend waren, zoals eenheid van taal, gemeenschappelijk verleden. In dit opzicht hadden de Grootnederlandse geschiedschrijving en de verheerlijking van de figuur van Willem van Oranje een belangrijke rol gespeeld. Doch de eigen situatie waarin de bevolking van het Vlaamse land zich bevond, de eigen problematiek waarmee men worstelde, de vervreemding van het Noorden, de omstandigheid dat de Grootnederlandse idee wel de intellectuelen aansprak, maar bij de massa van de Vlaamse bevolking op anti-Nederlandse vooringenomenheid botste, dit alles leidde tot een Vlaams bewustzijn en een Vlaams natiebegrip. Verwarring en verdeeldheid ontstonden, toen men politieke gevolgtrekkingen ging maken, de politieke realisten een oplossing zochten binnen de grenzen van de Belgische staat en de doctrinairers een Grootnederlandse staat als doel proclameerden. Afgezien van deze politieke consequenties is de samenwerking tussen het Vlaams-nationalisme en Nederland op geestelijk gebied zeer vruchtbaar geweest. Een hele reeks bekende namen uit Nederland zouden hier vermeld moeten worden, alsmede talrijke publikaties die de Grootnederlandse visie huldigden op velerlei gebied: letterkunde, kunst, volkskunde, geschiedenis, politieke wetenschap. Vooral prof. dr. P. Geyl en prof. dr. F.C. Gerretson hebben het Vlaams-nationalisme met woord en daad gesteund.

Het geestesleven in Vlaanderen werd door het Vlaams-nationalisme gestimuleerd en in grote mate beheerst. De invloed ervan was, zoals ook Willem-

sen heeft vastgesteld, veel groter dan de numerieke omvang zou laten vermoeden. In de jaren 1920 was het Vlaams-nationalisme duidelijk democratisch, anti-militaristisch en veeleer links georiënteerd. Het zou echter de invloed ondergaan van de zgn. „rechtse” stromingen in Europa. „Het was onvermijdelijk dat de revolutie van rechts, die overal in Europa tevens een nationalistische inslag had, ook het Vlaams-nationalisme beroerde”, oordeelt Willemsen, ook al bleef het Vlaams-nationaal motief, het volksnationalisme, allesoverheersend. Het is hoofdzakelijk J. van Severen geweest die de rechtse stromingen in Vlaanderen geïntroduceerd heeft. Ook een weekblad als Jong Dietschland, met V. Leemans, heeft in dit opzicht een rol gespeeld. Allerlei gedachtengoed kwam Vlaanderen binnen. Voor Van Severen zelf was het uiteindelijk gevolg dat hij het volksnationalisme verloochende en opteerde voor het staatsnationalisme, onder invloed van het maurrassisme. Wat het Vlaams-nationalisme in zijn brede stroming betreft, bleef de beroering door de rechtse stromingen veeleer oppervlakkig (uiterlijk vertoon), alhoewel hierdoor de collaboratiepolitiek tijdens de Tweede Wereldoorlog vergemakkelijkt werd.

Door de Vlaamse bisschoppen werd het Vlaams-nationalisme fel bestreden en zelfs veroordeeld (z. Kerk en V.B.). Daar vele geestelijken voor het Vlaams-nationalisme gewonnen waren, stelden zij zich bloot aan vervolging en verbanning. Voor ontelbare trouwe en vrome katholieken stelden zich pijnlijke gewetensconflicten. Gezaghebbende geestelijken, zoals C. Verschaeve, O. Spruytte, D.A. Stracke, J.L. Callewaert, J. van Opdenbosch, R. de Smet, M. Geerardyn e.a., zelf getroffen omwille van hun Vlaams-nationalistische overtuiging, hebben de schok opgevangen en de katholieke Vlaams-nationalisten gerustgesteld. Vooral de strijd om de jeugdverenigingen en aan de Katholieke Universiteit te Leuven was zeer heftig (z. Studentenbeweging : Katholieke).

De Vlaams-nationalistische ideologie drong zich op en verspreidde zich in de V.B. en in Vlaanderen. De tegenspelers in de rijen van de V.B. waren vooral F. van Cauwelaert en zijn volgeling E. Rubbens. In hoeverre zij echter zelf de invloed ervan ondergingen, blijkt o.m. uit de verklaring, door F. van Cauwelaert in 1929 afgelegd : „Mocht ik ooit tot het besef komen dat er onverzoenlijkheid bestaat tussen Vlaanderen en België, dan koos ik voor Vlaanderen, want ik behoor tot mijn volk”. En toen in 1937 het nieuwe dagblad De Courant verscheen, door F. van Cauwelaert gesticht om het Vlaams-nationalisme (en De Standaard) te bestrijden, kon men in het eerste nummer lezen : „Wij erkennen de primauteit van de levensbelangen van het Vlaamsche Volk boven iedere staatsstructuur... Wij zullen ons laten leiden door onze liefde voor Vlaanderen en de Dietsche kultuurgemeenschap”. In de periode tussen de twee wereldoorlogen heeft het Vlaams-nationalisme als ideologie een zeer grote invloed gehad en zijn stempel op de V.B. gedrukt.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog is het georganiseerd Vlaams-nationalisme de weg opgegaan van de collaboratiepolitiek. Er deden zich verschijnselen voor die onverenigbaar waren met de Vlaams-nationalistische ideologie. Maar de grote meerderheid was ongetwijfeld niet bereid afstand te doen

van de eigen ideologie en de verdediging van het eigen volksbestaan.

In het Vlaamsch Nationaal Verbond bleef onbetwistbaar het Vlaams-nationaal motief overheersend; openlijk en heimelijk werd verzet gepleegd tegen verduitsings- en annexatiepolitiek, hetgeen leidde tot een conflictsituatie. Het Vlaams-nationalisme bleef vasthouden aan het eigen natiebegrip, aan het bestaansrecht van het Vlaamse volk, met zijn eigen taal en cultuur.

Aan het eind van de oorlog verdween het Vlaams-nationalisme van het toneel. Door de repressie werd het weggevaagd. Het Belgisch staatsnationalisme nam zijn weerwraak. Toen kwam ook de andere stroming in de V.B., de belgicistische, weer aan bod. In het dagblad *De Nieuwe Standaard* (vervolgens *De Nieuwe Gids*), in de publikaties van L. Kiebooms, J. Boon, L. Picard, H. Diersvelt, e.a. werd gejuicht over het verdwijnen van het Vlaams-nationalisme, werd de verzoening van Vlaanderen met België, het opgaan van de Vlaamse gedachte in de Belgische gedachte verkondigd, de nadruk gelegd op het bestaan van een Belgisch volk. Deze V.B. bleek echter machteloos.

Het eerste decernium na de oorlog leverde het bewijs dat een V.B. zonder de ideologische inhoud van het volksnationalisme een vorm van regionalisme was, niet bij machte weerstand te bieden aan de Belgische staat in zijn staatsnationalistisch streven. Beslissend voor het lot en de toekomst van de V.B. en van het Vlaamse volk is de herleving van het Vlaams-nationalisme geweest. Deze herleving van een dood gewaand verschijnsel, tegen alle gevestigde machten in, bewijst de aantrekkingskracht, de macht en de invloed van een ideologie. Zoals alle godsdiensten en grote ideologieën heeft het Vlaams-nationalisme het vermogen gehad mensen te bezielen en te verheffen, zodat zij zelfs

Twee belangrijke Vlaams-nationalisten : August Borras en Cyrille Verschaeve.

bereid waren hun leven op het spel te zetten en de dood in te gaan met een belijdenis van trouw aan hun ideaal. Het Vlaams-nationalisme heeft zijn doden : zij die begraven liggen rondom het puin van de IJzertoren, zij die met R. Tollenaere in Rusland begraven liggen; zij die vermoord of gefusilleerd werden voor hun overtuiging, zoals A. Borms.

De herleving van het Vlaams-nationalisme was bijzonder moeilijk vanwege de oorlogsgebeurtenissen, de repressie en ook de omstandigheid dat de stromingen in Europa ongunstig waren. Vermeld moeten worden de publikatie van pater V. Walgrave, *Onze Vlaamse Volksbeweging* (1949), en de brochure van F. van der Elst, *Vlaamse Beweging en Vlaams Nationalisme* (1950). Hier werd bewust weer aangeknoopt bij het volksnationalisme. De Vlaams-nationalistische ideologie bewees haar levenskracht. Weldra zou zij opnieuw de V.B. bezielen en na verloop van tijd ook beheersen. Wij mogen thans wel vaststellen dat in de strijd tussen het volksnationalisme en het staatsnationalisme in België het volksnationalisme het tegen alle gevestigde machten ingehaald heeft. De natievormende kracht die er van uitging was uiteindelijk sterker dan de natievormende kracht van de staat. Het bestaan van twee volksgemeenschappen in België is officieel erkend en men heeft toegegeven dat de unitaire staatsstructuur achterhaald is (Verslag over de besprekingen in de werkgroep voor de communautaire problemen, 1970).

Vastgesteld moet worden dat ingevolge de oorlogsgebeurtenissen de Grootnederlandse stroming verzwakt is. Nog hebben in de naoorlogse periode P. Geyl en F.C. Gerretson hun morele steun verleend aan de Volksunie als Vlaams-nationalistische partij. Doch tot een zo intense geestelijke samenwerking als in de periode tussen de twee wereldoorlogen is het ook na 25 jaar Benelux niet meer gekomen.

Het Vlaams-nationalisme heeft een beslissende invloed gehad op de V.B. De essentiële vraag is, of de V.B. het zonder het Vlaams-nationalisme tegen het Belgisch staatsnationalisme gehaald zou hebben. Naar ons oordeel zou een V.B. in de geest van J.B. David en zijn opvolgers zich niet hebben kunnen handhaven, doordat zij geen ideologie vertegenwoordigden, doordat zij capituleerden op het essentiële punt : de inhoud van het nationaal bewustzijn, de natievorming, de rangorde der waarden tussen staat en volk. Zonder de ideologische kracht die het Vlaams-nationalisme vertegenwoordigde, zou de V.B. veroordeeld zijn om als politiek machteloos regionalisme te mislukken.

LITERATUUR : Algemeen : R. Johannet, *Le principe des nationalités* (1908); I. Seipel, *Nation und Staat* (1916); H. Hauser, *Le Principe des Nationalités* (1916); S.R. Steinmetz, *De nationaliteiten in Europa* (1920); M. Vaussard, *Enquête sur le nationalisme* (1924); *Nation und Nationalität*, in *Jahrbuch für Soziologie* (1927); E. Barker, *National Character and the factors in its formation* (1927); G. Weill, *L'éveil des nationalités* (1930); S.B. Clough, *A history of the Flemish Movement in Belgium. A Study in nationalism* (1930); C.H.J. Hayes, *The historical evolution of modern nationalism* (1931); M.H. Boehm, *Das Eigenständige Volk* (1932); G. Weill, *L'Europe du XIXe siècle et l'Idée de nationalité* (1938); H. Kohn, *The Idea of Nationalism. A Study in its origins and background* (1944); F.O. Hertz, *Nationality in history and politics* (1944); E. Lemberg, *Geschichte des Nationalismus in Europa* (1950); *Verpflichtendes Erbe. Volkstum im ringen um seinen Bestand und seine Anerkennung* (1954); B.C. Shafer, *Nationalism. Myth and reality*

(1955); H. Kohn, *Nationalism: its meaning and history* (1955; 1965, tweede uitgave); M.H. Boehm, *Nationalism. Theoretical aspects*, in *Encyclopedia of Social sciences*, XI (1963); C.H.J. Hayes, *Nationalism. Historical development*, in *Encyclopedia of Social sciences*, XI (1963); E. Lemberg, *Nationalismus*, 2 dln. (1964). - Bijzonder (V.B.): L. Simons, *Volkswezen en Volkskracht* (1916); P. Hoffmann, *Stamgevoel en stambewustzijn* (1917); L. Dosfel, *Katholiek Activistisch Verweerschrift* (1917); K. de Schaepdrijver en J. Charpentier, *Vlaanderens Weezang aan den IJzer* (1918); Liederik (pseud. van J. Fassotte), *Vlaanderen, een zelfstandige staat* (1918); L. Simons, *De bewustwording van Vlaanderen* (1918); J. Hinderdael, *Staat en Volk* (1918); W.J.L. van Es, *De Groot-Nederlandsche Gedachte* (1918); K. van den Oever, *De Vlaamsche Beweging* (1918); C. Gerretson, *Nederlandsche Gedachten*, 2 dln. (1915-'19); A. Fierens, *Het Belgisch Vaderland* (1919); Thomas van der Schelden (pseud. van L. Dosfel), *Over Het Belgisch Vaderland* (1919); R. van Genechten, *De Vlaamsche Beweging* (1920); Thomas van der Schelden (pseud. van L. Dosfel), *Katholicisme en Nationalisme* (1923); *Het Debat Rubbens-Vos* (1923); E. Rubbens, *Het gevaar van het nationalisme* (1923); *Gedenkboek van het Algemeen Nederlandsch Verbond* (1923); Thomas van der Schelden (pseud. van L. Dosfel), *Het vraagstuk van het nationalisme* (1924); *Het debat Blavier-Vos* (1924); L. Simons, *Nederland, België, Vlaanderen* (1924); R. Speleers, *Is de Vlaamsche Beweging een nationale beweging, ja of neen* (1924); G. Schamelhout, *De volkeren van Europa en de strijd der nationaliteiten*, 3 dln. (1925-'30); R. van Genechten, *De slechte oneindigheid van het Vlaamsch belgicisme* (1926); R. van Genechten, *Wat willen de Vlamingen* (1925); E. Rubbens, *Een kritiek der Vlaamsche Beweging* (1927); F.C. Gerretson, *Nederland, Vlaanderen, België* (1927); P.W. de Koning, *Volk en Staat. Een studie over het recht der nationaliteiten* (1928); A. van de Poel, *Nationaliteit en Staat* (1928); *Voor 1830 Na. Een bundel opstellen en gedichten* (1930); P. Geyl, *De Groot-Nederlandsche Gedachte*, 2 dln. (1925-'30); P. Geyl, *Geschiedenis van de Nederlandsche Stam*, I (1930); H.J. Elias, *De Vlaamsche Gedachte* (Overdruk uit *Vlaamsche Arbeid*, 1930); J. Schrijnen, *De culturele eenheid in het volkswezen van Groot-Nederland* (1930); S.B. Clough, *A History of the Flemish Movement in Belgium* (1930); *Het debat Vos-Rubbens* (1931); H.J. Elias, *Onze wording tot Natie* (1932); J. Denucé e.a., *Vlaanderen door de eeuwen heen*, 2 dln. (1931-'32); P. Geyl e.a., *Wilhelmus van Nassouwe* (1933); F. Sassen, *Nationalisme en Catholicisme* (1934); G. Knuvelde e.a., *Volkseenheid* (1935); *Kunstgeschiedenis der Nederlanden* (1935); R. van Roosbroeck e.a., *Geschiedenis van Vlaanderen*, I (1936); J. Brans, *Het Dietsche bewustzijn in Zuid-Nederland* (1937); L. Picard, *Geschiedenis van de Vlaamsche en Groot-Nederlandsche Beweging*, I (1937); J. Leclercq, *De la communauté populaire* (1938); G. Schamelhout, *Herkomst en ethnische samenstelling van het Vlaamsche Volk* (1938); P.J. Meerens e.a., *De Nederlandsche Volkskarakters* (1938); mgr. Hoogveld, *Het wezen der Volksgemeenschap* (1938); J. Brans, *Het zelfstandigheids-nationalisme in de Vlaamsche Beweging* (1940); H. Burger, *De Nederlanden in de nieuwe tijd* (1941); J. Brans, *Vlaanderen en de « idée belge »* (1941); J. Brans, *Bevolking en levensruimte der Nederlanden* (1941); C. Verschaeve, *Rodenbach's droom* (1941); E. Boonen, *Volk en Recht* (1941); L. Pesch, *Volk und Nation in der Geistesgeschichte Belgiens* (1941); W. Moens, *Onze volkse adel* (1942); J.M. Gantois, *Hoe ik mijn volk en mijn taal terugvond* (1942); D.A. Stracke, *In de leer bij Jacob van Maerlant* (1942); C. Verschaeve, *De grootheid van onze Cultuur* (1943); J. Brans, *Ons volk en zijn taal* (1943); A. de Poortere e.a., *Jan Frans Willems, de vader der Vlaamsche Beweging* (1944); J. Verhavert, *De groei van ons volk* (z.j.); L. van de Weghe, *De wording van het natiebewustzijn in de Nederlanden* (z.j.); J. Boon, *Een vaderland om te beminnen of de ontmoeting van de Vlaamse en de Belgische gedachte* (1948); L. Kiebooms, *De algemene lijn in de Vlaamse Beweging en Open brief aan de Katholieke Vlaamse hoogstudenten* (1949); H. van Dorsvelt, *De Laatste loodjes* (1949); V. Walgrave, *Onze Vlaamse Volksbeweging* (1949); F. van der Elst, *Vlaamse Beweging en Vlaams Nationalisme* (1950); L. Picard, *Het einde van het Vlaams-Nationalisme en de bevrijding van de flamingant* (1950); D.A. Stracke, *Volksslaap en -ontwaken* (1951); F. van der Elst, *De geschiedenis van het nationalisme*, in *Kultuurleven* (maart-april 1952, p. 193-208); *De Vlaamse Kwestie*, in *Universitas Schriften* (1953); F. van der Elst, *Het nationaliteitenprobleem in België en het federalisme*, in *Kultuurleven* (januari, februari, maart-april 1953, p. 8-13, 96-107, 201-215); D.A. Stracke, *Vlaanderen's nood* (1954); F. van der Elst, *Het Herderiaans nationalisme*, in *Kultuurleven* (oktober 1954, p. 600-614); *Rede van mr. F.*

van der Elst, *gehouden te Antwerpen op 4 oktober 1953*, Bijlage I van *Het Vlaamse Federalisme* (1954); D.A. Stracke, *Wordt Vlaanderen nog eens groot?* (1955); *In memoriam voor Pater Van Opdenbosch* (1956); *Gedenkboek Pater D.A. Stracke* (1956); A. Testibus (pseud. van D.A. Stracke), *Vlaanderen eerst* (1958); M. van Haegendoren, *De Vlaamse kwestie en de Vlaamse Beweging* (1958); *40 Jaar Vlaams-Nationalisme* (uitgave Volksunie, 1958); *Zo dacht het Vlaams-Nationalisme. Zo denkt het* (uitgave Volksunie, 1959); P. Paardekooper, *Er zijn geen Belgen* (1962); M. van Haegendoren, *De Vlaamse Beweging nu en morgen* (1962); F. van der Elst, *Kongresrede op het IXe kongres van de Volksunie* (1963); F. van der Elst, *Volksunie: Fundament en Taak* (1967); F. van der Elst, *Wezen en doel van de Volksunie* (1958); M. van Haegendoren, *Nationalisme en Federalisme* (1971). - Enkele tijdschriften en weekbladen: *Dietsche Stemmen* (1915-'18); *De Toorts* (1919-'21); *De Ploeg* (1921-'25); *Ter Waarheid* (1921-'24); *Vlaanderen* (1922-'34); *Jong Dietschland* (1926-'34); *De Dietsche Gedachte* (1926-'41); *Leiding* (1930-'31); *Dietbrand* (1934-'39); *Het Spoor voor de Lage Landen* (1948-'49); *Het Spoor* (1954-'55); *Het Pennoen* (1950-); *De Volksunie*, later *Wij* (1955-); *Dietsland-Europa* (1955-). - Studies: D. Vansina, *Verzameld Werk van Cyriel Verschaeve*, I (z.j.); A. de Bruyne, *Joris van Severen* (1961); H.J. Demoen, *Jeroom Leuridan* (1963); A. de Bruyne, *Lodewijk Dosfel* (1967); *Huldeboek Robrecht de Smet* (1967); H.J. Elias, *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte*, 4 dln. (1963-'65); H.J. Elias, *Vijfentwintig Jaar Vlaamse Beweging 1914-1939*, 4 dln. (1969); A.W. Willemssen, *Het Vlaams-nationalisme. De geschiedenis van de jaren 1914-1940* (1969, tweede uitgave) (z. verder: Nationalistische partij en V.B.; België-Vlaanderen en Vlaamsch Nationaal Verbond [Staf de Clercq]). FRANS VAN DER ELST

NATIONALISTISCHE PARTIJ EN V.B.

1. VOOR 1914. De pogingen van de Vlaamsgezinden om een eigen politieke partij te stichten hebben voor 1914 niet tot een blijvend resultaat geleid. De oorzaken moeten gezocht worden enerzijds in de zwakte van de V.B., anderzijds in de omstandigheid dat de Vlaamsgezinden meegesleept werden in de ideologische en partijpolitieke strijd tussen liberalen en katholieken. Terwijl ze reeds weinig talrijk waren, werden ze aldus verdeeld en kwamen tegenover elkaar te staan. Daarbij kwam het kiesstelsel: tot 1894 kende men het censusrecht en de verkiezing bij absolute meerderheid. Het aantal kiezers (cijnskiezers die een zeker bedrag aan belasting betaalden) was zeer beperkt. In 1848 steeg het ingevolge de eenmaking en verlaging van de cijns van 46.000 tot 79.000 op 4.359.000 inwoners. In 1892 waren er slechts 136.775 kiesgerechtigden op 6.195.335 inwoners. Het is dus zonder meer duidelijk dat in het Vlaamse land alleen de kaste der meest bezittenden, maar tevens ook meest verfransten kiesrecht bezaten.

Vrijzinnige Vlaamsgezinden kwamen ertoe de vervulling van hun Vlaamse verlangens te verwachten van de zegepraal van het liberalisme. Katholieke Vlaamsgezinden versmolten hun Vlaamse idealen met hun katholieke idealen. Aldus konden zij ontkennen dat zij hun Vlaamsgezindheid ondergeschikt maakten aan een partijkeuze. In feite moesten zij echter hun Vlaamsgezindheid ondergeschikt maken aan het partijbelang. Nationalisten „avant la lettre” zoals F.A. Snellaert weigerden een keuze te doen, doch raakten dan ook geïsoleerd. Herhaaldelijk toch zouden stemmen opgaan die pleitten voor een samengaan van alle Vlaamsgezinden buiten de twee bestaande partijen. L. Wils schrijft: „Tot bij het einde van de 19de eeuw leeft onder de radikale flaminganten het verlangen naar een eigen politieke machtsorganisatie, ten minste als press-groep en zo mogelijk als zelfstandige partij:

tot dit laatste zijn ze niet gekomen" (De Vlaamse Beweging tot 1914).

Tijdens de periode van het Unionisme, onmiddellijk na 1830, kon er bezwaarlijk sprake zijn van een Vlaamse partijvorming. Het aantal Vlaamsgezinden was nog zeer gering en de meesten werden verdacht van orangistische gezindheid. Zij moesten zich voorzichtig beperken tot literaire bedrijvigheid. Doch reeds in 1847 werd door Hendrik Conscience een poging gedaan om „eene Vlaemsche staetspartij" te stichten. Het bleef bij de publikatie van de Verklaring van Grondbeginselen (vgl. A. Jacob, Briefwisseling van, met en over H. Conscience, I-II; ook W. Rogghé, Gedenkbladen). De idee van een vereniging van alle Vlaamsgezinden buiten de twee traditionele partijen, waardoor zij hun verdeeldheid zouden overwinnen en eigen macht veroveren, oefende aantrekkingskracht uit. Zo werd bij de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 1851 te Antwerpen de kandidatuur van H. Conscience voorgedragen als kandidaat van alle Vlaamsgezinden. Met 1334 stemmen tegen 1563 voor de liberale tegenkandidaat leed hij een eervolle nederlaag. „Het was voor de eerste maal sedert 1830 dat de Vlaamsche vlag in een politieke strijd op het slagveld der partijen zo dreigend gewapperd had", schreef Paul Fredericq. Maar het was toch een mislukking die ontmoediging ten gevolge had, omdat Conscience een uitzonderlijke kandidaat was en de verwachtingen hoog gespannen waren.

De Duitser Friedrich Oetker, die zich interesseerde voor de Vlaamse strijd, legde er de nadruk op, dat het onmogelijk was een derde partij, een Vlaamse partij, op te richten en gaf dan ook de raad dat de Vlaamsgezinden zich volgens hun persoonlijke overtuiging zouden aansluiten bij een der twee bestaande partijen en pogen in de schoot van deze partijen invloed te verwerven (De Vlaemsche Taelstrijd, 1857). Tot tastbare resultaten heeft de raad van Oetker niet geleid. Vooral Julius Vuylsteke heeft gepoogd deze raad te volgen, doch zou zich uiteindelijk ontmoedigd en verbitterd uit de politiek terugtrekken.

Belangrijker, succesvoller was de nieuwe poging die te Antwerpen in 1861 ondernomen werd om te komen tot een politieke samenwerking van alle Vlaamsgezinden. Na de mislukte poging om de kandidatuur van de Vlaamsgezinde Lodewijk Gerrits te doen aanvaarden door de Liberale Associatie voor de gemeenteraadsverkiezingen, trokken de liberale Vlaamsgezinden zich terug en werd de Nederduitse Bond gesticht, waarin liberale en katholieke Vlaamsgezinden zouden samenwerken. P. Fredericq spreekt in dit verband uitdrukkelijk van „die nieuwe poging tot inrichting eener zuiver Vlaamsche partij".

De Meetingpartij, zoals zij weldra genoemd werd, heeft door uitzonderlijke omstandigheden (de beroering, ontstaan vanwege de fortificatie van Antwerpen) grote successen geboekt. Doch door de vermenging met andere kwesties was de Meeting in feite toch geen zuiver Vlaamse partij. Daarenboven was het een lokale, Antwerpse partij. Reeds in 1865 scheurde een deel van de liberalen weer af. Geleidelijk is de Meetingpartij opgegaan in de katholieke partij. Niettemin is deze periode zeer belangrijk en van Vlaams standpunt uit vruchtbaar geweest. De gekozenen van de Meetingpartij waren

de eerste volksvertegenwoordigers sedert 1830 die de eed in het Nederlands aflegden en zij waren de eerste Vlaamsgezinden in het parlement die onafhankelijk waren en onbereikbaar waren voor de partijtucht van een Belgische partij. Fredericq stelt vast dat „de parlementaire debatten over de Vlaamsche grieven een geheel nieuwe kleur en heftigheid kregen” na de intrede van de gekozenen van de Meetingpartij. Kenschetsend is het ook dat de eerste taalwetten die na 1830 tot stand kwamen, de naam dragen van vertegenwoordigers van deze partij: de taalwet-Coremans op de rechtspraak, de taalwet-De Laet op het bestuur e.a.

Het is niet mogelijk stil te staan bij plaatselijke pogingen om met Vlaamsgezinde kandidaten de strijd aan te gaan, zoals te Brussel in 1872, waar Conscience als kandidaat voorgedragen werd, die deze kandidaatstelling evenwel weigerde. Evenmin bij de stemmen die opgingen om de oprichting van een Vlaamse partij te bepleiten. Aldus bv. te Brussel in 1873 in de schoot van de vereniging De Veldbloem. Aangestipt dient te worden de eveneens mislukte poging in 1893 tot oprichting van een Vlaamse katholieke partij. Op het eerste congres van de Vlaamsche Katholieke Landsbond te Brugge werd een motie aangenomen waarin tot deze oprichting besloten werd. De aanwezigheid op dit congres van christen-democraten naast flaminganten opende wel zekere perspectieven, doch het is bij de motie gebleven. Priester Daens is met zijn Christene Volkspartij zijn eigen weg gegaan. Tegen het einde van de eeuw gingen in het arrondissement Brussel een aantal jonge, radicale Vlaamsgezinden de weg der partijvorming op. Een der drijvende krachten bij het stichten van de Vlaamsche Volkspartij was de jonge Lodewijk de Raet. Bij de parlamentsverkiezingen van 15 juni 1892 stelde Maurits Josson zich kandidaat: hij behaalde 454 stemmen op 21.000 (2,15 %). Bij de parlamentsverkiezingen van 14 oktober 1894, na de invoering van het algemeen meervoudig stemrecht, komt de Vlaamsche Volkspartij op met een lijst, aangevoerd door dr. Beving. De uitslag was niet beter: 4525 stemmen op ongeveer 200.000 (2,13 %). Een nieuwe poging werd ondernomen bij de verkiezingen van 27 mei 1906 met een lijst, aangevoerd door J.L. Haller von Ziegsar, die slechts 1284 stemmen behaalde op 279.000. Deze mislukking van de Vlaamsche Volkspartij - een beperkte groep, buiten de partijen staande radicale, meestal vrijzinnige jongeren - wees niettemin naar de toekomst: naar de oprichting van een nationalistische partij. Leo Picard signaleert tevens dat J. Mac Leod er in mei 1914 over dacht een Vlaamse partij te stichten.

Samenvattend kan men besluiten dat de idee van en het verlangen naar een Vlaamse partij in de V.B. aanwezig geweest is van 1847 tot 1914, maar dat alle pogingen, met uitzondering van de Meetingpartij te Antwerpen, mislukt zijn.

Het experiment van de Meetingpartij is nochtans vruchtbaar geweest en de geest en de traditie van de Meeting zijn te Antwerpen blijven doorwerken in de katholieke partij (Nederduitsche Bond).

Bij de reeds genoemde oorzaken ter verklaring dient nog gevoegd de politieke onvolgroeidheid van de V.B., die wel grieven had, maar geen eigenlijk politiek programma, althans niet met betrek-

king tot de staatsstructuur. Aan de vooravond van de oorlog was evenwel een kentering merkbaar: de V.B. werd radicaler, kreeg meer vat op de massa en in een nog beperkte kring kwamen nieuwe politieke opvattingen aan bod (de gedachte van de bestuurlijke scheiding).

2. DE JAREN 1919-'40: De Eerste Wereldoorlog bracht met activisme en Frontbeweging een radicalisering, een stroomversnelling in de V.B. In 1919 werden de eerste verkiezingen gehouden volgens het stelsel van het algemeen enkelvoudig stemrecht met evenredige vertegenwoordiging. Reeds in 1894, met de invoering van het algemeen meervoudig stemrecht, was het tweepartijstelsel doorbroken door het feit dat de socialistische partij zich kon doorzetten.

Aan de verkiezingen van 1919 nam Het Vlaamsche Front deel, weldra de Frontpartij genoemd. Deze partij, ontstaan uit de Frontbeweging, werd opgericht op 14 april 1919. De initiatiefnemers beoogden aanvankelijk veeleer een pressiegroep dan een politieke partij, veeleer een tijdelijk samengaan van Vlaamsgezinden op basis van het zgn. Godsvrede-standpunt om Vlaams rechtsherstel af te dwingen. Er werd onderhandeld over plaatsen op de lijsten van de katholieke partij. Deze onderhandelingen mislukten en Het Vlaamsche Front diende eigen lijsten in, behalve in Limburg en een paar Westvlaamse arrondissementen. De uitslag was verrassend: 60.000 stemmen en vijf gekozenen. Deze waren: Adiel Debeuckelaere te Antwerpen; Staf de Clercq te Brussel; Boudewijn Maes te Gent; Leopold van Opdenbosch en Hendrik Borginon te Aalst. De uitslag te Aalst was te danken aan een samengaan met de Daensisten. Het was de eerste maal dat een Vlaamse partij deelnam aan de parlementsverkiezingen in heel het Vlaamse land (behalve Limburg). Deze partij vertegenwoordigde evenwel niet alle Vlaamsgezinden: alleen de meest radicalen, de nationalisten of maximalisten, terwijl de zgn. minimalisten de bestaande partijen trouw bleven. De verdeeldheid in de rangen van de Vlaamsgezinden werd bestendigd. De Frontpartij was geen algemene Vlaamse partij, maar een partij van Vlaams-nationalisten. Dit kwam tot uiting in haar programma, meer bepaald in de eis van zelfbestuur, een eis waarmee de minimalisten niet akkoord gingen. Sedert de verkiezingen van 1919 werden bij al de parlementsverkiezingen - 1921, '25, '29, '32, '36, '39 - Vlaams-nationale lijsten ingediend en de afzonderlijke partijvorming werd een blijvend verschijnsel, geen tijdelijk zoals men nog in 1919 gedacht had. De Vlaams-nationalisten organiseerden zich in een eigen partij, buiten de unitaire, Belgische partijen. Hun ideologie en hun programma sloten voor hen de toegang tot de unitaire partijen af. Deze partijen stonden op een Belgisch standpunt en verdedigden de unitaire staatsstructuur. De ontwikkeling in het Vlaams-nationale kamp is op zijn minst tot 1933 vrij verward. De verkiezingen van 1921 waren voor Het Vlaamsche Front geen succes, al werden thans in alle arrondissementen lijsten ingediend. Door het wegvallen van het kartel met de Daensisten werd in Oost-Vlaanderen het quorum niet bereikt. Te Antwerpen werd Henri Picard gekozen; te Brussel S. de Clercq herkozen; in West-Vlaanderen waren er twee gekozenen: Emiel Butaye te Ieper en Joris van Severen in Roeselare-

Tielt. Men behaalde 58.790 stemmen.

De parlementsverkiezingen van 1925 waren gunstiger voor de Vlaams-nationalisten. Het kartel met de Daensisten was hersteld. Zij behaalden 80.407 stemmen en kregen er twee zetels bij. Te Antwerpen was Herman Vos gekozen; te Turnhout Thomas Debacker; te Brussel was S. de Clercq herkozen; te Aalst L. van Opdenbosch; te Ieper E. Butaye en in Roeselare-Tielt J. van Severen. Er kan echter bezwaarlijk nog van één partij gesproken worden. Onder de impuls van de katholieke Vlaams-nationalisten, wie hun samengaan met vrijzinnigen verweten werd, kwamen er katholieke of christelijke Vlaamse partijen tot stand. Aldus stonden Frans Daels en Jozef Goossenaerts te Gent achter een Katholieke Christelijke Volkspartij voor Vlaanderen; te Antwerpen bestond de Kristelijke Vlaamse Volkspartij van Leo Scheere; in West-Vlaanderen had J. van Severen een Katholiek Vlaamsch Nationaal Verbond opgericht; in de Kempen ging Th. Debacker zijn eigen weg met een Katholieke Vlaamse Volkspartij. Op 22 mei 1926 besliste een congres van Het Vlaamsche Front de partij te hervormen tot een Vlaams-nationale federatie, bestaande uit Het Vlaamsche Front enerzijds en de katholieke Vlaams-nationalistische partijen anderzijds. De verwarring zou nog jaren duren. Een belangrijke gebeurtenis was de verkiezing te Antwerpen op 9 december 1928, bij tussentijdse verkiezingen ingevolge het overlijden van de liberale volksvertegenwoordiger Richard Kreglinger, van de ter dood veroordeelde activist August Borms (Bormsverkiezing). In 1929 werd ook te Limburg een Katholieke Vlaamse Volkspartij opgericht door Gerard Romsée.

Bij de daarop volgende verkiezingen van 26 mei 1929 deden de Vlaams-nationalisten een sprong

Vlaamsch-Nationalistische Lijst

Kristene Vlaamse Volkspartij (K. V. V.)
Vlaamsche Front.

KAMER

1

1. HERMAN VOS, Dagbladschrijver en Volksvertegenwoordiger, Antwerpen. VL.-FR
2. LEO SCHEERE, Advocaat, Antwerpen. K.V.V.
3. HENDRIK PICARD, Advocaat, Gemeenteraadslid, Plaatsvervanger Kamerlid, Antwerpen. VL.-FR
4. ANDRIES VAN ROMPAEY Adv., Hoboken. K.V.V.
5. JAN TIMMERMANS, Adv., Antwerpen. VL.-FR.
6. HENDRIK DE VOS, Bedrijfs, Deurne Zuid. K.V.V.
7. SERAF TRIO, Rekenplichtige, Hoboken. VL.-FR.
8. FRANS PELGRIMS, Handelaar Provinciaal raads lid. K.V.V.
9. BENEDIKT CEUPPENS, diamantbewerker, Merksem. VL.-FR
10. PIETER VOLANT, Bureelbediende, Oud-Strijder, Gemeenteraadslid, Eeckeren. K.V.V.
11. VICT. CLAESSENS, Handel, Zwijndrecht. VL.-FR
12. ABEL FRANS, Toonkundige, Rumpst. K.V.V.
13. PIETER ROES, Handelaar, Merksem. VL.-FR
14. WILLEM DE PRINS, Kunstschilder, Reeth. K.V.V.
15. JAN JOZEF JAECKS, Beroepsschoolbestuurder, Antwerpen. VL.-FR

PLAATSVERVANGERS.

1. HENDRIK PICARD.
2. ANDRIES VAN ROMPAEY.
3. SERAF TRIO.
4. HENDRIK DE VOS.
5. ADOLF VAN HERP, Diamantbewerker, Boom.
6. PIETER VOLANT

ZIJT GE:

voor de verdediging der godsdienstbelangen tegen het militarisme
tegen de geheime traktaat.
voor de achturenarbeid.
voor uitgebreider ouderdomspensioenen.
voor eene rechtvaardige pachtwet
voor een vrij en zelfstandig Vlaanderen.

Stemt dan N° 1.

Werklieden,
Burgers,
Boeren,

Stemt Vlaanderen Vrij!

SENAAT

1

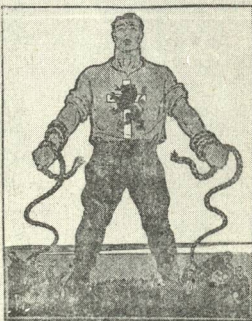

kandidaten der Vl. Nationalisten voor de SENAA

1. PIETER MARES, Verzender, Antwerpen. K.V.V.
2. Dr J. LAUREYS, Geneesheer, Antwerpen. VL.-FR
3. FRANS VAN ORSHOVEN, Schrijver, Brasschaet. K.V.V.
4. JOZEF PEETERS, Aannemer van Bouwwerken, Deurne-Zuid. K.V.V.
5. LODEWIJK VERLINDEN, Diamantbewerker, Terhaegen. K.V.V.

PLAATSVERVANGERS

1. FRANS VAN ORSHOVEN.
2. Dr J. LAUREYS
3. JOZEF PEETERS.

Vlamingen, de boeien los!

N° 1

voorwaarts : zij behaalden 132.567 stemmen, tien volksvertegenwoordigers en vier senatoren (drie rechtstreeks gekozen en een provinciale senator). In de Senaat deden hun intrede : Edmond van Dieren (Mechelen-Turnhout), Hilaire Gravez (Aalst-Oudenaarde), Simon Lindekens (Hasselt-Tongerren-Maaseik) en Jan van Mierlo (provinciaal senator Antwerpen). In de Kamers : H. Vos (Antwerpen), Th. Debacker (Turnhout), Ward Hermans (Mechelen), S. de Clercq (Brussel), A. Debeuckelaere en L. van Opderbosch (Aalst), E. Butaye en Marcel A. van den Bulcke (Ieper), Jeroom Leuridan (Veurne-Oostende-Diksmuide) en G. Romsée (Tongerren-Maaseik). Te Brugge was daarenboven Victor de Lille en te Oudenaarde Leo Vindevogel gekozen, door apparentering. De verwarring onder de Vlaams-nationalisten duurde voort of nam toe. In feite was er niet één partij, maar waren er meer partijen. J. van Severen, niet herkozen in 1929, was zijn eigen weg gegaan en had in 1931 het Verdinaso opgericht. De verkiezingen van 1932 stonden in het teken van de schoolstrijd (de strijd voor „de schone ziel van 't kind"). De Belgische bisschoppen deden een zware gewetensdruk uit op de katholieke kiezers door een gezamenlijke herderlijke brief van 30 oktober 1932. De onderlinge verdeeldheid was zeer groot : op tal van plaatsen waren er dissidente lijsten (Mechelen, Turnhout, Antwerpen, Gent, Kortrijk). Van Severen gaf het ordewoord blanco te stemmen. Alles samen genomen was de achteruitgang in die omstandigheden niet catastrofaal : 130.755 stemmen in plaats van 132.567, doch van de tien kamerzetels gingen er

twee verloor en de nationalisten verdwenen opnieuw uit de Senaat. Gekozen waren : H. Borginon te Brussel (in de plaats van S. de Clercq die als eerste kandidaat geschrapt was ten gevolge van een technische fout bij het indienen der lijsten), G. Romsée in Limburg, Hendrik Elias en Jozef de Lille te Gent, L. van Opdenbosch te Aalst, Th. Debacker te Turnhout, J. Leuridan en E. Butaye in West-Vlaanderen. H. Vos verloor zijn zetel te Antwerpen en zou weldra overgaan naar de socialistische partij. De schrik was groot geweest en had de overtuiging versterkt dat men in allen gevalle tot eenheid moest komen.

Door een proclamatie, gedateerd 7 oktober 1933, ondertekend door S. de Clercq, werd de oprichting van een eenheidsorganisatie, het Vlaamsch Nationaal Verbond (VNV) bekend gemaakt. Moeizame onderhandelingen waren eraan voorgesegaar. Het VNV heeft zich onder de leiding van S. de Clercq doorgezet en een eind gemaakt aan de verwarring der talrijke provinciale of arrondissementspartijen. De eerheid kwam tot stand, behoudens Het Vlaamsche Front te Antwerpen, dat niet toetrad, en het Verdinaso van Van Severen, dat wel toetrad, maar geen deel nam aan de verkiezingen. Het resultaat van deze inspanning was merkbaar bij de verkiezingen van 1936. Het VNV dat opkwam onder de benaming Vlaamsch Nationaal Blok, wat het mogelijk maakte enkele kandidaten die geen lid waren van het VNV op de lijsten op te nemen, behaalde 168.355 stemmen, zestien volksvertegenwoordigers en negen senatoren. In de Kamer waren gekozen : H. Borginon te Antwerpen, Th. Debacker

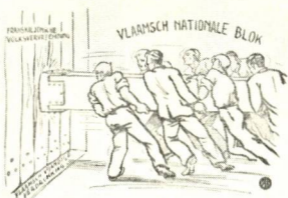

Meeting van het Vlaamsch Nationaal Verbond in het Hippodroom-Falcis te Antwerpen (1936). Staf de Clercq aan het woord.

Herinneringsalbum

VERKIEZINGEN

1936

Uitgegeven door de N. V. het Dagblad "DE SCHELDE",
KERKSTRAAT 9. — ANTWERPEN — PRIJS : Fr. 5.—

en Arthur Heylen (die ontslag nam voor Karel Pelgroms) te Turnhout, S. de Clercq en Karel Lambrechts te Brussel, H. Elias en J. de Lille te Gent-Eeklo, Albert d'Haese te Aalst, Jan Seghers te Sint-Niklaas, E. Butaye te Ieper, J. Leuridan in Oostende-Veurne-Diksmuide, Jef Devroe te Brugge, Reimond Tollenaere in Roeselare-Tielt, G. Romsée en Jef Deumens in Tongeren-Maaseik en Hendrik Ballet in Hasselt. In de Senaat : Piet Finné (Brabant), E. van Dieren en H. Picard (Antwerpen - Picard als provinciaal senator), H. Gravez en Jan de Neve (Oost-Vlaanderen), S. Lindekens en Jef Lysens (Limburg - Lysens als provinciaal senator), Marcel van den Bulcke (provinciaal senator West-Vlaanderen) en mevrouw O. Maréchal (gecoöpteerd senator).

De verkiezingen van 1936 brachten de bevestiging van de groeiende macht van het Vlaams-nationalisme. Een gevolg hiervan was de splitsing van de katholieke staatspartij : de Katholieke Vlaamse Volkspartij (KVV) werd opgericht en het kwam tot een beginselakkoord tussen de KVV en het VNV dat op 8 december 1936 ondertekend werd door Alfons Verbist, Gaston Eyskens en Edgard de Bruyne voor de KVV, door H. Borginon, H. Elias en G. Romsée voor het VNV. Hoewel dit beginselakkoord zonder praktische uitwerking bleef, is het door zijn inhoud een belangrijk document. Het toont in hoever de nationalistische opvattingen onderschreven werden door gezaghebbende vertegenwoordigers van de katholieke Vlaamse partij. Wel dra zouden KVV en VNV zich opnieuw van elkaar verwijderen en tijdens de felle kiesstrijd van 1939 werd het VNV door de drie traditionele partijen met grote heftigheid aangevallen. Men hoopte dat de internationale toestand voor het VNV nefast zou zijn. Het VNV verstevigde evenwel bij de verkiezingen van 4 april 1939 nog zijn positie, in tegenstelling met de Rex-partij van Léon Degrelle (viel van 21 op 4 zetels). De lijsten van het

Vlaamsch Nationaal Blok behaalden 185.470 stemmen en wonnen 1 zetel. In de Kamer waren zeventien volksvertegenwoordigers gekozen: Florimond Grammens en Jan Timmermans te Antwerpen, Th. Debacker te Turnhout, W. Hermans te Mechelen, S. de Clercq en K. Lambrechts te Brussel, H. Elias en J. de Lille te Gent-Eeklo, Ernest van den Berghe te Aalst, J. Seghers te St.-Niklaas, E. Butaye te Ieper, J. Devroe te Brugge, R. Tollenaere te Roeselare-Tielt, J. Leuridan (die ontslag nam voor Joris Vansteenland) in Veurne-Oostende-Diksmuide, G. Romsée in Tongeren-Maaseik, H. Ballet en Jozef Hermans in Hasselt. In de Senaat waren er thans twaalf senatoren: P. Finné (Brussel), Lodewijk Victor Goemans (Antwerpen), E. van Dieren (Mechelen-Turnhout), Achiël Verstraete (Gent-Eeklo), A. d'Haese (Oudenaarde-Aalst), Benoni Vermeulen (die ontslag nam voor J. Leuridan) (Kortrijk-Ieper), Leo de Lille (Roeselare-Tielt), J. Deumens (Tongeren-Maaseik), J. Lysens werd provinciaal senator in Limburg, M. van den Bulcke in West-Vlaanderen, A. Debeuckelaere in Oost-Vlaanderen, H. Borginon werd gecoöpteerd senator.

Er dient aan te worden herinnerd dat de Vlaams-nationale partij zich ook in de provincieraden een positie veroverd had en door een coalitie met de katholieke partij in de bestendige deputatie van twee provincies vertegenwoordigd was (Antwerpen en Oost-Vlaanderen). Voor de ideologische en programmatische evolutie van het Vlaams-nationalisme verwijzen wij naar de trefwoorden: Nationalisme: Vlaams; Het Vlaamsche Front en Vlaamsch Nationaal Verbond.

3. NA 1944. Bij de eerstenoorlogse verkiezingen in 1946 was er geen sprake meer van een Vlaams-nationale partij. De Vlaams-nationalisten waren uiteengeslagen en verpletterd door de repressie ingevolge de collaboratiepolitiek tijdens de oorlogsjaren.

Aan de vooravond van de verkiezingen van 1949 werd een poging gewaagd om de verspreide krachten te bundelen in een nieuwe partij: de Vlaamse Concentratie, waarvan Alex Donckerwolcke de voorzitter was. Het partijprogramma toont aan dat de Vlaamse Concentratie in de eerste plaats een anti-repressiepartij was: het bevatte hoofdzakelijk een reeks eisen tot opheffing van de repressiewetgeving; van zelfbestuur of federalisme was geen sprake; alleen werd de naleving der taalwetten gevraagd. In moeilijke omstandigheden behaalde de Vlaamse Concentratie bij de verkiezingen van 26 juni 1949 toch 103.896 stemmen (lijst-Van Dieren te Brussel en lijst-Coussens te Kortrijk inbegrepen), doch nergens een gekozene. Toen een jaar later opnieuw algemene verkiezingen gehouden werden die in het teken stonden van de koningskwestie, diende de Vlaamse Concentratie geen lijsten in.

Vlamingen,

Dank zij de stemmen van de Vlaamse Concentratie behaalde de C.V.P. op 4 Juni 1950 de volstrekte meerderheid.

De laatste kans die aldus aan de C.V.P. geboden werd om de Vlaamse Volkswil te doen gelden werd door de C.V.P., zwichtend voor Walen en Brusselaars, laffelijk verspeeld.

De C.V.P. heeft in Vlaanderen afgedaan.

Het uur der Vlaamse Concentratie is geslagen.

Alle Vlamingen sluiten aan bij de Vlaamse Concentratie, welke over heel het Vlaamse Land terug optreedt bij de volgende verkiezingen en de eerbiediging van de Vlaamse volkswil zal weten af te dwingen.

**Nu of nooit: Vlaanderen aan de Vlamingen!
LEVE DE VLAAMSE CONCENTRATIE!**

**Vlaanderen aan de macht door de
VLAAMSE CONCENTRATIE**

Sluit aan!

VLAAMSE CONCENTRATIE
BELGIËLEI 145, ANTWERPEN

Secretariaat te Diksmuide: « Café IJzer » Weststraat, 56

ADRES VAN HET
VLAAMSE
MUSEUM

Vier jaar later, bij de verkiezingen van 11 april 1954, werden in alle arrondissementen van het Vlaamse land lijsten ingediend onder de benaming: Christelijke Vlaamse Volksunie. Het waren coalitie-lijsten van Vlaams-nationalisten, middenstanders en boeren. Deze lijsten behaalden 113.632 stemmen en één gekozene te Antwerpen: Herman Wagemans.

Pas na deze verkiezingen, in het najaar van 1954, werd de Volksunie (z. aldaar) gesticht: de uitnodiging tot de stichtingsvergadering te Brussel op 21 november 1954 was ondertekend door Walter

Couvreur, Frans van der Elst, Wim Jorissen, Frans Lambrechts, Louis van Kerckhoven en H. Wagemans. F. Lambrechts, vertegenwoordiger van de middenstanders, en L. van Kerckhoven, voorzitter van het Boerenfront, hebben evenwel geen rol meer gespeeld. De Volksunie was van bij de oprichting een Vlaams-nationale partij: de partijstatuten en het partijprogramma bevestigden dit uitdrukkelijk. De eerste voorzitter was W. Couvreur, die reeds in de loop van 1955 opgevolgd werd door F. van der Elst. De verkiezingen van 1958 werden gevoerd in het klimaat van de schoolstrijd. De bisschop van Brugge, mgr. De Smedt, liet een herderlijk schrijven voorlezen waarin stemmen voor de Volksunie als „zwaar zondig” bestempeld werd. De uitslag was niet gunstig voor de Volksunie: 104.823 stemmen voor de Kamer, doch ditmaal als zuiver Vlaams-nationale partij, zonder kartel met middenstands- of boerenorganisaties. De enige gekozenen was F. van der Elst (Antwerpen). Van nu af zal de Volksunie in de verkiezingen tot 1971 aanzienlijke vooruitgang boeken. Bij de verkiezingen van 1961 behaalde zij 182.407 stemmen, vijf volksvertegenwoordigers en twee senatoren. De gekozenen waren F. van der Elst en Reimond Mattheyssens te Antwerpen, Leo Wouters te Gent, Richard van Leemputten te Aalst, Daniël Decoinck te Brussel, voor de Kamer; Robert Roosens te Antwerpen en Renaat Diependaele in Aalst-Oudenaarde voor de Senaat. Bij de daaropvolgende verkiezingen van 1965 had de Volksunie af te reke-

Alleen de Volksunie

wil een universiteit te Antwerpen!

Alleen de Volksunie

wil volle tewerkstelling in Vlaanderen door nieuwe bedrijven!

Alleen de Volksunie

wil federalisme!

Alleen de Volksunie

is tegen gebiedsroof onder welk voorwendsel ook!

Omdat alleen de Volksunie een Vlaamse partij is, die niet moet afrekenen, in eigen rangen, met Walen of verfranste Brusselaars.

Omdat alleen de Volksunie onafhankelijk is van de onvölkse geldmachten!

Doordat het grootkapitaal niet vertegenwoordigd is in haar partijorganisatie!

Doordat zij nooit als regeringspartij, zoals alle andere partijen, wegens financiële moeilijkheden op het grootkapitaal moest beroep doen.

Alleen een onafhankelijke Vlaamse partij kan zonder enige terughouding, radikaal en onverschrokken, doelmatig de Vlaamse belangen verdedigen!

De Volksunie, de Vlaams-Nationale partij,
nodigt U allen uit tot de

Grote Volksvergadering

zondag 3 juli 1960, te 10,30 uur
(voormiddag van het Vlaams-nationaal zangfeest)
in Majestic, Carnotstr. 90, Antwerpen

Voorzitter: Oud-volksvertegenwoordiger Dr Rik BALLEET

Sprekers: Reimond MATTHEYSSENS

Drs. Wim JORISSEN

Volksvertegenwoordiger Mr. VAN DER ELST

NAAR HOGERE WELVAART EN HOGERE KULTUUR DOOR
FEDERALISME

nen met een dissidentie. Onder de benaming Vlaamse Demokraten diende een groep waartoe de uittredende volksvertegenwoordiger Daniël Deconinck behoorde, in enkele arrondissementen scheurlijsten in. Niettemin boekte de Volksunie een grote vooruitgang: haar stemmenaantal steeg tot 346.860. Daarmee werd haar parlementaire vertegenwoordiging meer dan verdubbeld: twaalf gekozenen in de Kamer en vijf in de Senaat.

De volksvertegenwoordigers waren: F. van der Elst, R. Mattheyssens, Hugo Schiltz en Hektor Goemans te Antwerpen, Vic Anciaux te Brussel, Pieter Leys te Brugge, Etienne Lootens in Veurne-Oostende-Diksmuide, Mik Babylon in Roeselare-Tielt, L. Wouters en Jan Wannyn te Gent, R. van Leemputten te Aalst, Maurits Coppieters te St.-Niklaas. De senatoren waren: R. Roosens en H. Ballet te Antwerpen, Leo Elaut te Gent, Gerard de Paep in Dendermonde-St.-Niklaas. W. Jorissen werd provinciaal senator (Antwerpen). De Volksunie was aldus in het Vlaamse land een vrij belangrijke politieke partij geworden, met gekozenen in alle provincies, behalve Limburg. Drie jaar later, bij de verkiezingen van 31 maart 1968, zag zij opnieuw een grote vooruitgang. Het aantal kiezers dat zijn stem uitbracht op Volksunielijsten, steeg tot 506.697 voor de Kamer en 513.342 voor de Senaat. Op het totaal aantal kiezers vertegenwoordigde dit voor het hele land 10 %, voor het Vlaamse landsgedeelte 17 %. De Volksunie telde thans 20 volksvertegenwoordigers en 14 senatoren en werd aldus de derde belangrijkste partij in het Vlaamse land, sterker dan de Partij voor Vrijheid en Vooruitgang. De gekozenen waren in de Kamer: F. van der Elst, R. Mattheyssens, H. Schiltz en H. Goemans, herkozen te Antwerpen, Ludo Sels te Mechelen, Jo Belmans te Turnhout, V. Anciaux en Eugeen de Facq te Brussel, Herman Verduyn te Leuven, L. Wouters en J. Wannyn te Gent, R. van Leemputten te Aalst, Virgile Decommer te Dendermonde, M. Coppieters te St.-Niklaas, P. Leys te Brugge, E. Lootens in Veurne-Oostende-Diksmuide, M. Babylon in Roeselare-Tielt, Luc Vansteenkiste te Kortrijk, Jef Olaerts te Hasselt, Evrard Raskin in Tongeren-Maaseik.

In de Senaat waren het: R. Roosens en H. Ballet voor Antwerpen, Lode Claes voor Brabant, W. Jorissen voor Mechelen-Turnhout, L. Elaut voor Gent-Eeklo, G. de Paep voor Dendermonde-St.-Niklaas, Willy Persyn voor Roeselare-Tielt, Alfons Jeurissen voor Limburg. Provinciale senatoren: Edgard Bouwens (Antwerpen), R. Diependaele (Oost-Vlaanderen), Leo Vandeweghe (West-Vlaanderen). Gecoöpteerde senatoren: Frans Baert en Maurits Vanhaegendoren.

De parlamentsverkiezingen van 7 november 1971, die volgden op een voortijdige ontbinding van het parlement en aldus onverwacht kwamen, gaven als resultaat een enigszins vertraagde vooruitgang van de Volksunie. Voor de Kamer behaalden de Volksunielijsten 586.917 stemmen of 11,11 % (berekend voor gans het land). Dit betekende een stemmenwinst van 80.220 stemmen. Voor de Senaat waren de cijfers 592.509 stemmen of een winst van 79.167 stemmen (11,36 %). Deze vooruitgang was niet onbelangrijk, doch het aantal volksvertegenwoordigers verhoogde slechts met één, mede doordat een zetel verloren ging in het

arrondissement Nijvel waar de Volksunie geen lijst ingediend had. Voor de Senaat daarentegen kwamen er vijf senatoren bij: 19 in plaats van 14. De gekozen mandatarissen waren dezelfde als bij de vorige verkiezingen behoudens dat in Antwerpen één volksvertegenwoordiger meer gekozen was, André de Beul; in Leuven kwam Willy Kuijpers in de plaats van prof. H. Verduyn, die zijn plaats afgestaan had; in Gent kwam F. Baert in de plaats van L. Wouters, die senator werd; in Dendermonde kwam Aville Geerinck in de plaats van dr. V. Decomer.

Voor de Senaat verving Hektor de Bruyne dr. H. Ballet als senator in Antwerpen; in Mechelen-Turnhout kwam er een senator bij, Carlos van Elsen; in Brussel kwam er eveneens een senator bij, Robert (Bob) Maes; in Limburg had Joris Hardy A. Jeurissen opgevolgd na dezes overlijden en werd thans gekozen; in Aalst-Oudenaarde werd R. Diependaele gekozen; in Brugge Guido van In en in Kortrijk-Ieper Frans Blancquaert. Provinciale senatoren werden: E. Bouwens (Antwerpen), M. Vanhaegendoren (Brabant), Gerard Slegers (Limburg), M. Coppieters (Oost-Vlaanderen) en W. Persyn (West-Vlaanderen). Persyn was niet rechtstreeks herkozen geweest. M. Coppieters werd als volksvertegenwoordiger (hij had ontslag genomen) opgevolgd door Nelly Maes. Nationaal geëcoöpteerd werden prof. Leo Elaut (die vervangen was door dr. L. Wouters als rechtstreeks gekozen senator) en Robert Vandezande. Het nieuw verkozen parlement zou evenmin een volledige legislatuur van vier jaar uitdoen.

Op 11 maart 1974 werden, na een parlamentsontbinding, verkiezingen gehouden in omstandigheden die voor de Volksunie ongunstig waren. De gemeenschapsproblemen waren op de achtergrond gedrongen door de oliecrisis en de daaruit ontstane angstpsychose.

Voor de Kamer behaalde de Volksunie ditmaal 536.287 stemmen (10,20 %), hetzij 50.630 stemmen minder dan in 1971. Voor de Senaat 545.215 stemmen, hetzij 47.294 stemmen minder. Dit betekende een verlies van drie zetels in de Senaat, doch een winst van één zetel in de Kamer, nl. de zetel die in 1971 verloren gegaan was in Nijvel. Voor de Kamer werden te Antwerpen gekozen: H. Schiltz, R. Mattheyssens, H. Goemans en A. de Beul; er ging één zetel verloren. Te Mechelen kwam er één zetel bij en werden gekozen L. Sels en Jo Somers. In Turnhout werd Jo Belmans herkozen. In Brussel kwam er eveneens een zetel bij en werden gekozen V. Anciaux, Jef Valkeniers en Paul Peeters. In Leuven werd W. Kuijpers herkozen. In Limburg werden J. Olaerts en E. Raskin herkozen. In Gent-Eeklo werden F. Baert en Paul van Grembergen gekozen; in St.-Niklaas Nelly Maes; in Dendermonde ging de zetel verloren, doch in Aalst kwam er een zetel bij en werden R. van Leemputten en Georgette de Kegel gekozen. In Brugge ging de zetel verloren, doch in Veurne-Diksmuide-Oostende waren er twee gekozenen: Emiel Vansteenkiste en Jaak Vandemeulebroucke. In Roeselare werd M. Babylon herkozen en in Kortrijk L. Vansteenkiste. Voor de Senaat werden te Antwerpen gekozen F. van der Elst en H. de Bruyne; in Mechelen-Turnhout W. Jorissen (een zetel ging verloren). In Brussel werden L. Claes en B. Maes herkozen. In Limburg werd Rik

Vandekerckhove gekozen. In Gent-Eeklo werd Oswald van Ooteghem gekozen; in Aalst-Oudenaarde ging de zetel verloren; in St.-Niklaas-Dendermonde was Coppieters gekozen. In West-Vlaanderen werd W. Persyn gekozen in Roeselare-Tielt en F. Blancquaert in Kortrijk-Ieper.

Provinciale senatoren werden C. van Elsen (Antwerpen), R. Vandezande (Brabant), E. Defacq (Oost-Vlaanderen) en G. van In (West-Vlaanderen). Nationaal gecoöpteerd werden E. Bouwens en M. Vanhaegendoren.

Na de oorlog was het zeer twijfelachtig, of het Vlaams-nationalisme in de gewijzigde tijdsomstandigheden nog levensvatbaar was en of een Vlaams-nationale partij nog een kans had. Aanvankelijk scheen deze kans gering of zelfs niet bestaand (verkiezingen van 1949, '54, '58). Sedertdien zette de Volksunie zich als Vlaams-nationale partij krachtig door: in tien jaar tijd - van 1958 tot '68 - steeg haar aanhang van 100.000 tot 500.000 kiezers.

De opstelling der krachten is niet gewijzigd: de Volksunie is geen algemene Vlaamse partij, maar een partij van Vlaams-nationalisten. De geschiedenis heeft aangetoond dat een Vlaamse eenheidspartij waarin alle Vlaamsgezinden zich verzameld zouden hebben, onmogelijk is. Het enige wat mogelijk gebleken is, was de totstandkoming van een partij van Vlaams-nationalisten. Deze partij is evenwel in het politieke leven van het land een constante geworden. Alleen het Vlaams-nationalisme bood een ideologische grondslag die het mogelijk maakte met succes over te gaan tot partijvorming naast en tegen de andere politieke partijen.

4. BETEKENIS EN INVLOED. De Vlaams-nationale partij - in haar vele gedaanten - is steeds de exponent geweest van de Vlaams-nationale ideologie, van het Vlaams-nationalisme. De tegenstelling tussen de Vlaams-nationalisten (of maximalisten, zoals zij na de Eerste Wereldoorlog genoemd werden) en de overige Vlaamsgezinden of minimalisten, die tot een van de drie traditionele unitaire, Belgische partijen behoorden, was niet alleen van partijpolitieke aard - partijpolitieke tegenstellingen bestonden er ook onder de minimalisten -, maar hield verband met een fundamenteel meningsverschil over wezen en doel der V.B. Voor de Vlaams-nationalisten was de V.B. een nationale beweging, geen taalstrijd, maar een volksstrijd, en was het doel geen taalwetgeving maar op zijn minst de hervorming van de staat, de verovering van zelfbestuur (federalisme), van een publiekrechtelijk statuut voor de Vlaamse volksgemeenschap. De positie van de minimalisten was niet steeds duidelijk of eensgezind, doch zij wezen staatsvorming af, hielden vast aan de unitaire staatsstructuur en beoogden een oplossing van de Vlaamse kwestie door taalwetten. De positie echter van de unitaire politieke partijen tegenover het Vlaamse vraagstuk en de V.B. is moeilijker samen te vatten. In feite waren deze partijen op dit punt innerlijk sterk verdeeld en moesten de Vlaamsgezinden een voortdurende strijd voeren om hun opvattingen en hun eisen, geheel of ten dele, door hun partij te doen aanvaarden. Uit zich zelf ontweken de unitaire partijen zoveel mogelijk de Vlaamse kwestie omwille van deze innerlijke tegenstellingen en conflicten. Een eerste vraag die dient te worden gesteld, is wat er van de Vlaams-nationale ideologie zou gewor-

den zijn zonder afzonderlijke partijvorming. Deze vraag is belangrijk, omdat de inzet was : de inhoud en het doel van de V.B. De unitaire partijen en alle gevestigde machten in de staat hebben zich, tot in een recent verleden, steeds tegen deze Vlaams-nationale ideologie verzet. Het is onwaarschijnlijk dat de Vlaams-nationalisten in de unitaire partijen ooit de kans gekregen zouden hebben hun opvattingen openlijk te propageren of op te dringen, terwijl zij zonder eigen partij, als pressiegroep, de unitaire partijen niet konden dwingen zolang deze partijen eenzelfde standpunt innamen en zich niet lieten verleiden tot een onderlinge opbodpolitiek. Zonder het bestaan van een Vlaams-nationale partij als concurrent voor de andere partijen konden ook de Vlaamse pressiegroepen op verre na niet dezelfde invloed gehad hebben. De voornaamste betekenis van de Vlaams-nationale partij is geweest en is : het Vlaams-nationalisme te vertegenwoordigen in het politieke strijdperk en het aldus te poneren als inzet van de politieke strijd, de andere partijen te verplichten er stelling tegenover te nemen. Het wordt aldus niet alleen gepropageerd, maar omstreden, d.i. geactualiseerd.

Heel de inspanning die door de partij geleverd wordt, komt het Vlaams-nationalisme als ideologie ten goede en moet in de eerste plaats geëvalueerd worden in dit verband. Doch ook de vraag in hoever het bestaan van een Vlaams-nationale partij meer direct invloed gehad heeft op het Vlaams rechtsherstel, dient te worden gesteld. Men mag aannemen dat het bestaan en de actie van een Vlaams-nationale partij stimulerend gewerkt heeft op de Vlaamsgezinden in de andere partijen. De historici zijn het hierover vrijwel eens. Het bestaan van deze partij was voor de Vlaamsgezinden in de unitaire partijen een prikkel en tevens een rechtvaardiging om te ageren voor het opruimen van de Vlaamse grieven en het verwezenlijken van een Vlaams programma. Het argument van een gevreesd stemmenverlies werd en wordt gebruikt als rechtvaardiging voor eigen optreden en aandringen in de schoot van de partij. Het verdwijnen van de Vlaams-nationale partij na de Tweede Wereldoorlog heeft als gevolg gehad een Vlaamse achteruitgang en het uitblijven van Vlaamse verwezenlijkingen op wetgevend gebied in de periode van 1944 tot '61. Zoals na de Eerste Wereldoorlog de belangrijke verwezenlijkingen pas tot stand kwamen na de Bormsverkiezing en de doorbraak van de Vlaams-nationale partij bij de verkiezingen van 1929, kwam na de Tweede Wereldoorlog de nieuwe taalwetgeving pas nadat bij de verkiezingen van 1961 gebleken was dat de Vlaams-nationale partij opnieuw een bedreiging vormde.

Het verloop van de vernederlandsing der Gentse universiteit illustreert dit. Eind 1922 werd, na jarenlange vergeefse pogingen, het wetsvoorstel-Van Cauwelaert, verzwakt en verminkt, door de Kamer aangenomen met 89 stemmen tegen 85 bij 7 onthoudingen. Het werd in de Senaat verworpen met 76 stemmen tegen 58 bij 6 onthoudingen. Daarop werd het wetsontwerp-Nolf in de Senaat goedgekeurd met 74 stemmen tegen 55 bij 7 onthoudingen; in de Kamer met 87 stemmen tegen 75 bij 8 onthoudingen. De zgn. Nolfbarak werd van Vlaamse zijde geboycot. Na de Bormsverkiezing van 8 december 1928 en de verkiezingen van 1929 diende minister Jaspar namens de regering een

**Percentages en stemmen per arrondissement,
behaald door de Vlaams-nationale partij in 1939 en in 1974 (Kamer)**

Arrondissementen	1939		1974	
Antwerpen	10,3 %	(21.084 st.)	19,20 %	(101.032 st.)
Mechelen	12,0 %	(8.235 st.)	19,68 %	(32.747 st.)
Turnhout	27,5 %	(15.191 st.)	15,72 %	(27.313 st.)
Provincie Antwerpen	13,5 %	(44.510 st.)	18,59 %	(161.092 st.)
Aalst	19,2 %	(12.791 st.)	15,33 % (1)	(24.500 st.)
Gent-Eeklo	13,7 %	(20.027 st.)	15,06 %	(49.031 st.)
St.-Niklaas	14,8 %	(7.504 st.)	20,52 %	(23.605 st.)
Dendermonde	10,7 %	(4.784 st.)	17,15 %	(17.466 st.)
Oudenaarde	9,1 %	(3.050 st.)	7,06 % (1)	(4.856 st.)
Provincie Oost-Vlaanderen	14,0 %	(48.156 st.)	15,53 %	(119.458 st.)
Brugge	13,5 %	(6.744 st.)	16,70 %	(22.823 st.)
Ieper	28,4 %	(9.624 st.)	17,13 %	(9.998 st.)
Kortrijk	6,5 %	(4.825 st.)	15,23 %	(23.040 st.)
Roeselare-Tielt	22,7 %	(11.440 st.)	21,71 %	(26.798 st.)
Veurne-Diksmuide-Oostende	20,7 %	(10.499 st.)	21,45 %	(26.246 st.)
Provincie West-Vlaanderen	16,3 %	(43.132 st.)	18,39 %	(108.905 st.)
Hasselt	23,6 %	(10.237 st.)	12,52 %	(19.449 st.)
Tongeren-Maaseik	25,1 %	(13.316 st.)	14,37 %	(23.342 st.)
Provincie Limburg	24,4 %	(23.553 st.)	13,46 %	(42.791 st.)
Brussel	5,2 %	(17.954 st.)	8,96 %	(73.777 st.)
Leuven	10,5 %	(8.876 st.)	13,05 %	(29.295 st.)
Provincie Brabant	5,5 %	(26.830 st.)	8,83 %	(104.041 st.)
Totaal	7,9 %	(185.470 st.)	10,20 %	(536.287 st.)

(1) In de arrondissementen Oudenaarde en Aalst kwam een scheurlijst op (lijst Diependaele).

Als de stemmen ervan bij die van de Volksunie geteld worden, ziet het resultaat er zo uit :

Aalst	16,12 %	(25.433 st.)
Oudenaarde	7,49 %	(5.152 st.)
Provincie Oost-Vlaanderen	15,69 %	(120.433 st.)
Totaal	10,22 %	(537.516 st.)

wetsontwerp in tot volledige vernederlandsing. Inge- diend op 10 december werd het reeds op 19 decem- ber eenparig goedgekeurd door de Middenafdeling van de Kamer en in openbare vergadering aange- nomen met 126 stemmen tegen 24 bij 7 onthou- dingen. De Senaat nam het aan met 111 stemmen tegen 14 bij 17 onthoudingen. Daarop volgde een poging om door een reeks nieuwe taalwetten de Vlaamse kwestie op te lossen en de Vlaams-natio- nalisten de wind uit de zeilen te nemen. Zo kwa- men tot stand de taalwet in zake het bestuur d.d. 28 juni 1932 en de taalwet in zake onderwijs d.d. 14 juli 1932. Daarop volgden de verkiezingen van 27 november 1932 die voor de Vlaams-nationalis- ten een achteruitgang betekenden. Onmiddellijk verzwakte de wil om de Vlamingen voldoening te schenken. Het zou tot 1935 duren, voordat de taal- wet op de rechtspraak tot stand kwam. De taalwet op het leger kwam er pas in 1938, nadat de Vlaams- nationalisten bij de verkiezingen van 1936 een

overwinning hadden behaald. Na de oorlog stellen wij hetzelfde verschijnsel vast. Van 1944 tot '63 vallen er weinig Vlaamse verwezenlijkingen te noteren. Nadat de Vlaams-nationale partij bij de verkiezingen van 1961 een sprong voorwaarts maakte en het bewijs leverde dat het Vlaams-nationalisme niet dood was, volgde onmiddellijk een poging om de Vlaamse kwestie definitief op te lossen door een herziening van de taalwetgeving: zo komen de taalwetten van 1963 tot stand. De ontwikkeling gaat thans in snel tempo. De verkiezingen van 1968 brachten een nieuwe, aanzienlijke vooruitgang van de Vlaams-nationale partij. Daarop volgde een regeringsverklaring waarin structuurhervormingen beloofd werden en de grondwetsherziening met als centraal punt de communautaire problemen.

De Vlaams-nationale partij is altijd een oppositiepartij geweest en vertoonde dan ook de kenmerken van een oppositiepartij. Haar houding en poli-

tiek waren niet altijd constructief. De rol die haar mandatarissen - op een paar uitzonderingen na - in het parlement gespeeld hebben in de periode tussen de twee oorlogen, was negatief: ook de crisis van het parlementair regime en de rechtse, autoritaire strekking in de jaren dertig hebben hiertoe bijgedragen. De verwarring en de tegenstellingen in eigen rangen veroordeelden haar tot een agressieve oppositie-tactiek. Niet alleen in het parlement, maar hoofdzakelijk buiten het parlement ageerde de partij en verwekte een stroming in het Vlaamse land. Haar invloedssfeer was ruimer dan haar eigen electorale aanhang: zij strekte zich uit tot de Vlaamse strijd- en cultuurverenigingen en tot een gedeelte van de aanhang der andere partijen. De historicus Maurits Basse in zijn werk *De Vlaamsche Beweging van 1905 tot 1930* beoordeelt de agitatie en het optreden van de „extremistische partij” positief: „Zooals, naar gezegd wordt, de vrees voor de kiezer het begin der politieke wijsheid is, zoo was nu, bij de oude leiders der katholieke partij, de vrees voor het extremisme het begin van een beter begrip der Vlaamsche Beweging”. In 1930 oordeelde Basse het verder bestaan van een Vlaams-nationale partij overbodig. „Het is nochtans niet te miskennen dat zij haar nut had gehad”, schrijft hij. Ook de Noordnederlandse historicus A.W. Willemsen oordeelt positief over het nut van de Vlaams-nationale partij. Na gewezen te hebben op het effect van de Bormsverkiezing vervolgt hij: „Maar ook daarna werd door het Vlaams-nationalisme indirect vrij grote invloed uitgeoefend. Na het nationalistisch succes bij de verkiezingen van 1936 was er terstond weer een opleving te bespeuren in de activiteit van regering en parlement op het gebied van de taalwetgeving... De door de Vlaams-nationalisten uitgeoefende pressie heeft dus inderdaad tot resultaten geleid”, besluit hij.

Voor de periode na de Tweede Wereldoorlog is de tegenstelling opvallend tussen de diepe crisis die de V.B. gekend heeft en het gebrek aan belangstelling vanwege regering, parlement en partijen voor de Vlaamse kwestie in de jaren, toen er geen Vlaams-nationale partij meer bestond of deze onbeduidend was (1944-'61) en de steeds stijgende belangstelling naarmate deze partij vooruitging. Als oppositiepartij kan de Vlaams-nationale partij geen eigen verwezenlijkingen op wetgevend gebied op haar actief schrijven. Meer dan eens heeft zij zelfs haar goedkeuring onthouden aan wetten die tegemoetkwamen aan Vlaamse eisen. Deze wetten werden meestal ontoereikend geacht of behelsden naast goede ook onaanvaardbare bepalingen. Het is normaal dat een partij in de oppositie zich in dergelijke omstandigheden onthoudt van de stemming of zelfs tegenstemt. Dit doet niets af van het feit dat deze wetgeving tot stand kwam onder de druk van de Vlaams-nationale partij.

Door interpellaties en interrupties in de debatten hebben de mandatarissen van de Vlaams-nationale partij voortdurend de aandacht gevestigd op Vlaamse grieven en Vlaamse noden. Zij hebben aldus de traditionele voorstelling van officiële zijde, dat de Vlaamse kwestie opgelost zou zijn, bestreden.

De verhouding tussen de Vlaams-nationale partij en de andere politieke partijen - of de Vlaamsgezinden in deze partijen - heeft een markante evolutie gekend. De Frontpartij was eerder links georiën-

teerd : fel anti-militaristisch, pacifistisch en democratisch. Deze opstelling vergemakkelijkte de verhouding tot de Vlaamse socialisten en de christen-democraten. Zo traden op gemeenschappelijke meetings woordvoerders op van de socialisten, de christen-democraten en de Frontpartij. De overgang van H. Vos en andere Vlaams-nationalisten naar de socialistische partij toont aan dat er geen scherpe tegenstelling was. Doch de ontwikkeling in de jaren dertig ging een andere richting. In 1931 werd door J. van Severen het Verdinaso opgericht, dat een rechtse, autoritaire koers insloeg. Weldra kwam ook het VNV onder de invloed van de rechtse stromingen in Europa. „Het was onvermijdelijk dat de revolutie van rechts die overal in Europa tevens een nationalistische inslag had, ook het Vlaams-nationalisme beroerde” (A.W. Willemsen). De verhouding tot de socialisten werd vijandig. Doch er kwam een toenadering tot de katholieke partij in Vlaanderen, die eveneens de invloed onderging van de rechtse stromingen en de tijdsgebeurtenissen (burgeroorlog in Spanje, volksfrontregering in Frankrijk, sympathie voor Salazar en Mussolini). Het gezaghebbend weekblad Nieuw Vlaanderen, orgaan van de Vlaamse professoren van de Katholieke Universiteit te Leuven en van de katholieke Vlaamse intellectuelen, voerde een campagne voor een Vlaamse concentratie, waaronder verstaan werd een samengaan van Vlaamse katholieken en Vlaams-nationalisten. Deze campagne werd krachtig gesteund door het invloedrijke dagblad van Gustaaf Sap, De Standaard. Een belangrijke factor was in dit verband het uiteenvallen van de unitaire katholieke staatspartij en de totstandkoming van de Katholieke Vlaamsche Volkspartij (KVV) in 1936. Zo kwam in december 1936 het beginselakkoord tot stand tussen KVV en VNV, waarin een gemeenschappelijk programma vastgelegd en zelfs samensmelting in het vooruitzicht gesteld werd. Dit beginselakkoord heeft geen uitwerking gekend, hoewel bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1938 in verscheidene gemeenten door KVV en VNV gemeenschappelijke „concentratelijsten” ingediend werden. Naarmate de internationale spanning toenam, kwam er een toenadering tussen de drie traditionele partijen - de autonomie van de KVV bleek toch meer schijn dan werkelijkheid - en bij de parlementsverkiezingen van 1939 werd het VNV fel aangevallen. Er kan aan herinnerd worden, dat de Vlaamse socialisten in 1937 hun eerste afzonderlijk congres hielden, het enige vóór de oorlog. Ongetwijfeld onder invloed van de groei der Vlaamse gedachte. Analoge verschijnselen hebben zich voorgedaan na de oorlog. In oktober 1967 hielden de Vlaamse socialisten opnieuw een afzonderlijk congres - voor het eerst sedert 1937. Het verband met de vooruitgang van de Volksunie in het Vlaamse land is onmiskenbaar. Zo werd ook de unitaire partijstructuur van de Christelijke Volkspartij (CVP) opnieuw doorbroken : de Vlaamse vleugel doet zich voor als een autonome, Vlaamse partij. De unitaire partijen kennen grote spanningen en innerlijke tegenstellingen. De gemeenschapsproblemen, die zij niet meer kunnen ontwijken, zijn hier de oorzaak van. Het is duidelijk dat deze ontwikkeling verband houdt met de vooruitgang van de Volksunie, waarop ook in het Waalse landsgedeelte een reactie gekomen is in de vorm van een federalistische

beweging en een Waalse partij.

Na de oorlog waren de traditionele partijen ervan overtuigd, dat zij met het Vlaams-nationalisme geen rekening meer hoefden te houden. De Volksunie werd dan ook met vijandige gevoelens en groot wantrouwen bejegend. In 1960, onder de regering-Eyskens, poogde de CVP nog door een wijziging van de kieswet (een partij zou minstens 5 % van de stemmen moeten behalen per arrondissement) de Volksunie de weg te versperren. Terwijl het in de Kamer goedgekeurd werd, bleef dit wetsontwerp in de Senaat onaangenomen door het wantrouwen van de regeringspartner, de liberale partij, tegen kieswetmanipulaties. De invloed die de Volksunie uitoefent is niettemin merkbaar aan de overheersende rol die de gemeenschapsproblemen in het politieke leven zijn gaan spelen. In 1963 werd een poging ondernomen om door een herziening van de taalwetgeving een „definitieve oplossing” te geven aan de Vlaamse kwestie, op politiek vlak (Regeringsverklaring Theo Lefèvre). Deze poging heeft niet het gehoopte resultaat gehad en de vooruitgang van de Volksunie bij de verkiezingen van 1965 en '68 heeft een nieuwe poging tot gevolg gehad om door verder reikende maatregelen en een grondwetsherziening de gemeenschapsproblemen op te lossen. Belangrijk is het Verslag over de besprekingen van de werkgroep voor de communautaire problemen van 13 november 1969 (Werkgroep-Eyskens). Aan deze besprekingen hebben de partijvoorzitters en gemandateerde vertegenwoordigers van alle partijen onder voorzitterschap van de eerste minister deelgenomen. De uit dit verslag volgende preliminaire vaststelling luidt : „De unitaire staat, met zijn structuur en zijn werkwijze zoals die thans door de wetten nog geregeld zijn, is door de gebeurtenissen achterhaald. De gemeenschappen en de gewesten moeten hun plaats innemen in vernieuwde staatsstructuren die beter aangepast moeten zijn aan de eigen toestanden van het land”. Hiermee wordt toegegeven dat het stadium van oplossing van de Vlaamse kwestie of van de gemeenschapsproblemen door taalwetten voorbij gestreefd is. De recente ontwikkeling is vooral belangrijk in het licht van de ideeënstrijd, van de ideologische confrontatie tussen het Vlaams-nationalisme en het Belgisch unitarisme.

Tot tweemaal toe, tijdens de Eerste en de Tweede Wereldoorlog, is het Vlaams-nationalisme de weg van samenwerking met de bezetter, Duitsland, opgegaan. Door het activisme en door de collaboratiepolitiek werd het Vlaams-nationalisme, en door moedwillige uitbreiding de V.B. in het algemeen, „gecompromitteerd”. Aansluitend hierbij kunnen ook vermeld worden de heftige anti-Belgische uitlatingen van sommige mandatarissen in en buiten het parlement in de periode tussen de twee oorlogen. De vraag kan gesteld worden in hoever de opgang van de V.B. of meer bepaald van het Vlaams-nationalisme hierdoor op korte of lange termijn gehinderd werd. Wel is telkens de zwakheid van de Vlaamsgezinden gebleken, die, hoewel zelf niet gecompromitteerd, niet bij machte waren om de Vlaamse strijd met succes voort te zetten. Zonder de stuwkracht en de prikkel van een Vlaams-nationale partij verslaptte hun strijdbaarheid en ook hun macht en invloed.

Samenvattend kan men besluiten dat vanaf de Meetingpartij tot de Volksunie de Vlaamse partij

een zeer belangrijke rol gespeeld heeft in de V.B. Wanneer men de verhouding van de politieke partijen tot de V.B. ontleedt, is het duidelijk dat een onderscheid moet gemaakt worden tussen de unitaire, Belgische partijen en de Vlaams-nationale partij. Deze laatste heeft slechts zin en betekenis in het kader van de V.B., wil er een rechtstreekse emanatie van zijn. De verhouding van de unitaire partijen tot de V.B. is fundamenteel verschillend : de aanwezigheid in de schoot van deze partijen van Walen, Franstaligen of franskiljons is een feit. De politiek van de partij ten overstaan van de Vlaamse problemen zal steeds de tijdelijke resultante zijn van een strijd en een compromis binnen de partij. Weliswaar hebben de Vlaamsgezinden meer dan eens gepoogd hun partij in Vlaanderen als het ware te vereenzelvigen met de V.B. (of de Vlaamse stroming in dienst te stellen van hun partij). Dit deden de liberale Vlaamsgezinden in de 19de eeuw, dit hebben de katholieke Vlaamsgezinden gepoogd. In de praktijk was deze politiek misleidend, omdat zij alleen zich zelf, doch niet hun partij vertegenwoordigden of engageerden. Voor de unitaire partijen is de Vlaamse kwestie steeds een hinderlijke, gevaarlijke kwestie geweest om de tegenstellingen die zij opriep in de partij, waardoor de partijeenheid in het gedrang kwam. De partijleidingen hebben dan ook het probleem steeds zoveel mogelijk ontweken. Deze partijen stonden daarenboven op een standpunt dat aan de Vlaamsgezinden niet toeliet andere oplossingen na te streven dan binnen de bestaande staatsstructuur. Hun standpunt was gedetermineerd door het Belgisch staatsnationalisme, dat vasthield aan de unitaire staat, aan het bestaan van een Belgisch volk en hoogstens een taalkwestie erkende, op te lossen door taalwetten. In deze beperking vonden de Vlaamsgezinden weliswaar aansluiting bij een stroming in de V.B. die met deze opvattingen verenigbaar was, doch in feite gingen velen van hen in hun persoonlijke overtuiging veel verder, door het aanvaarden van een bestaan van een Vlaams volk, door het aanvaarden van de voorrang van het volksbestaan boven het staatsbelang. Impliciet aanvaardden zij de premissen van de Vlaams-nationale ideologie, doch niet de conclusies. Hun partijgebondenheid liet dit niet toe. In deze situatie vervult de Vlaams-nationale partij een dubbele rol. Vooreerst vertegenwoordigt zij de Vlaams-nationale ideologie, het volksnationalisme tegenover het staatsnationalisme. Het gaat hier in de eerste plaats om een ideologische strijd. In de praktische politiek is dit de strijd tegen de unitaire staatsconceptie, voor de publiekrechtelijke erkenning van de Vlaamse volksgemeenschap. De eis tot aanpassing van de staatsstructuur aan de volksdualiteit van het land vinden wij dan ook terug als een minimum-eis in het programma van de Vlaams-nationale partij. De tweede taak van deze partij is het de rol pressiegroep te vervullen. Zij moet de unitaire partijen - die uit zichzelf de Vlaamse problemen ontvluchten - verplichten hun passiviteit op te geven. De geschiedenis toont aan dat deze rol onontbeerlijk is : er is een causaal verband vast te stellen tussen de Vlaamse verwezenlijkingen op politiek vlak en de op- of neergang van de Vlaams-nationale partij. Dit geldt niet alleen voor de wetgeving, maar ook voor het regeringsbeleid.

De groei van de Volksunie tot een belangrijke poli-

tieke partij - herinneren wij er aan dat de liberale partij voor gans het land meer dan eens slechts twintig (en zelfs minder) gekozenen had in de Kamer, o.m. na de verkiezingen van 1958 en '61 - stelde ook het probleem van een mogelijke deelneming aan de regering, vooral nadat door de vooruitgang van de federalistische partijen de coalitiemogelijkheden tussen de drie oude partijen beperkt geworden waren (geen gewone meerderheid meer voor een BSP-PVV-coalitie, geen tweederde meerderheid meer zelfs voor een CVP-BSP-coalitie).

De verwezenlijking van de staatshervorming met de medewerking van de federalistische partijen moest onder ogen genomen worden.

Voor de allereerste keer werd, na de verkiezingen van 1974, een Vlaams-nationale partij betrokken bij onderhandelingen over de vorming van een regering. Al mislukten deze onderhandelingen, het feit blijft dat een Waalse, federalistische partij, het Rassemblement Wallon, in de regering getreden is. Aldus werd het monopolie van de drie oude, traditionele partijen als enig mogelijk geachte regeringspartijen doorbroken. Dit is op zichzelf een belangrijke kentering, die de evolutie onderstreept. Evolutie die niet afgesloten is.

Voortaan is het niet langer vanzelfsprekend dat een Vlaams-nationale partij per definitie alleen maar een oppositiepartij kan zijn.

Ondertussen heeft de Volksunie haar twintigjarig bestaan kunnen vieren als een volwaardige politieke partij die niet meer kan weggedacht worden uit ons politiek leven. De Vlaams-nationalistische partijvorming is dus niet te beschouwen als een mislukking en heeft in zeer grote mate invloed gehad op de politieke ontwikkeling in het land en op de V.B. In dit laatste opzicht achtten wij de ideologische strijd om de inhoud en het wezen van de V.B. en de strijd tegen het Belgische staatsnationalisme - die niet door /of in de unitaire partijen gevoerd had kunnen worden - van doorslaggevend belang.

LITERATUUR : P. Fredericq, *Schets eener geschiedenis der Vlaamsche Beweging*, 3 dln. (1906-'09); - M. Basse, *De Vlaamsche Beweging van 1908 tot 1930* (1933, tweede uitgave); - M. Lamberty, *Lodewijk de Raet, grondlegger van een Vlaamse volkspolitiek* (1951); - L. Wils, *De Vlaamse Beweging tot 1914* (1955); - F. van der Elst, *De politieke partijen en de Vlaamse Beweging* (1957); - L. Picard, *Geschiedenis van de Vlaamse en Groot-Nederlandse Beweging*, II (1959); - A.W. Willemsen, *Het Vlaams-nationalisme als machtsfactor in de Belgische politiek tussen de twee wereldoorlogen*, in *Res Publica*, IV (1962, 4, p. 401-408); - L. Picard, *Evolutie van de Vlaamse Beweging van 1795 tot 1950*, 3 dln. (1963); - L. Wils, *Het ontstaan van de Meetingpartij te Antwerpen en haar invloed op de Belgische politiek* (1963); - H.J. Elias, *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte*, 4 dln. (1963-'65); - J. van de Plas, *De Vlaamse pers (1912-1914) en het federalisme*, in *Wetenschappelijke Tijdingen* (1966, p. 329-344); - H.J. Elias, *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging 1914-1939*, 4 dln. (1969); - K. van Isacker, *Herderlijke Brieven over politiek* (1969); - A.W. Willemsen, *Het Vlaams-nationalisme. De geschiedenis van de jaren 1914-1940* (1969, tweede uitgave); - F. van der Elst, *20 jaar Volksunie* (1974).

FRANS VAN DER ELST